

TÜRKİYE'DE BATICILIK-BAĞIMSIZLIKÇILIK KARŞITLIĞININ 1960-1980 DÖNEMİNDE YENİDEN ÜRETİLMESİ*

REPRODUCTION OF WESTERNISM-INDEPENDENCEISM ANTAGONISM IN TURKEY IN 1960-1980

Levent YILMAZ**

Geliş Tarihi/Received:01.06.2020

Kabul Tarihi/Accepted:22.06.2020

YILMAZ, Levent (2020), "Türkiye'de Batıcılık-Bağımsızlıkçılık Karşıtlığının 1960-1980 Döneminde Yeniden Üretilmesi", Belgi Dergisi, C.2, S.20, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yaz 2020/II, ss. 2657-2683.

Öz

Modernleşme, Batılı toplumların kendi iktisadî ve sosyolojik koşulları çerçevesinde biçimlenmiş uygarlık şekline tekabül eder. Bu uygarlığın temelinde dünyanın akıl yolu ile kavranması, ulus-devletler şeklinde bir siyasal düzen, sanayiye dayalı bir üretim ilişkileri biçimi, seküler bir gündelik hayat pratiği yatar. Bu uygarlık biçimi giderek kendi dışındaki coğrafyaları etkisi altına almaya başlamış ve tüm dünyaya yayılmıştır. Osmanlı-Türk toplumu da bu etkiye ilk maruz kalan coğrafyalardandır. Türkiye'deki modernleşmenin tarihin XVII. Yüzyıla kadar götürmek mümkündür. Askerî alanda başlayan modernizasyon hareketleri XIX. Yüzyılda giderek diğer alanlara da yayılmıştır. Bu toplumsal dönüşüm, Osmanlı-Türk toplumunda çeşitli tepkilere de neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler düşünsel düzeyde karşılık bulmuş, modernleşme Türk düşünce hayatında önemli bir tema haline gelmiştir. Siyasal alandaki çeşitli aktörler de modernleşme tartışmalarına göre çeşitli tavırlar almıştır.

Türk siyasal yaşamında ideolojik düzeyde iki ana düşüncenin belirleyici olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, pratikte modernleşme anlamına gelen ancak modernleşmenin nasıl olacağına dair tartışmalarda -olumsuz çağrışımlara da imkân veren- Batılılaşma olgusudur. İkincisi ise, Batı'nın iktisadî, siyasal ve kültürel etkisini reddetme refleksinden kaynaklanan Bağımsızlıkçılıktır. Batıcılık ve Bağımsızlık ikiliği aslında birbiri ile iç içe geçmiştir. Bir anlamda, bu iki vektör, hem siyasal ideolojilerin şekillenmesini sağlamaktadır hem de aynı zamanda birbirlerinin karşıtlarının içine sızmaktadır.

Cumhuriyet Devrimi, bu ikiliği yeni bir boyuta taşımıştır. Cumhuriyetle birlikte, bağımsız ulus-devlet kurulmuş, bir anlamda Batıcılık ile Bağımsızlıkçılık aynı potada erimiştir. Ancak bu durum çok uzun sürmemiş, tek-parti döneminde dahi çeşitli fikirler veya siyasal tavırlar içinde bu iki vektörün çatışması söz konusu olmuştur. Çok partili yaşama geçile birlikte, bu ikilik daha çok su yüzüne çıkmıştır. Ancak çalışmanın bir diğer tezi de, günümüz siyasal yaşamını belirleyen ideolojik pozisyonların 1960-80 döneminde oluştuğudur. Her ne kadar, çok partili yaşama geçeli 15 yıl olsa da, bu her düşünceye açık bir siyasal ortam doğurmamıştır. Böyle bir ortam 1960 sonrası oluşmuştur. Hemen her siyasal akım örgütlenmiş ve çeşitli düzeylerde görünür olmuştur. Dönemi tarif etmek için kullanılan sağ-sol çatışması, aslında yüzeydeki bir saflaşmayı gösterir. Oysa ideolojik derinliklere inildiğinde, birbirinden ayırmış gibi duran siyasal pozisyonların Batıcılık-Bağımsızlıkçılık açısından değerlendirilmesi yapıldığında, aralarındaki mesafenin kısaldığı görülebilir. Tersine birbirine yakın duran ideolojik pozisyonların, Batıcılık-Bağımsızlıkçılık açısından değerlendirilmesi yapıldığında, aralarındaki mesafenin zannedilenden fazla olduğu fark edilecektir.

Bunu açıklamak için seçilen dönemin, çalışmada iddia edilen tezlerin yeniden üretilmesinde, öncesi ve sonrasına göre bir farklılık taşıması gerekmektedir. 1960-1980 arası dönem hem Osmanlı-Türk

*Bu çalışma "Türk Siyasal Yaşamında Avrupa'nın Konumlanması Açısından Kritik Bir Eşik: 1960-1980 Dönemi" başlıklı yayınlanmayan doktora tezinden üretilmiştir.

**Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset ve Sosyal Bilimler ABD, İzmir, levent.yilmaz@deu.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-5538-8781>)

modernleşmesinin ve Cumhuriyet Devriminin mirasını dönüştürmüştür hem de 1980 sonrasında siyasal tartışmalarına zemin oluşturmuştur. Çalışmada bu dönemin seçilmesinin nedeni budur. Bu iki anlayış aslında doğrudan herhangi bir siyasal akıma tekabül etmez. Bir anlamda, Osmanlı-Türk modernleşmesinin düşünsel düzeydeki en önemli mirası olarak, çeşitli siyasal akımlara belli ölçülerde sirayet etmiştir. Türk siyasal yaşamında, çeşitli siyasal akımları ve bu akımlarla ilişkilendirilebilecek görüşlerin tümünü birden kesen ve aynı zamanda kendi aralarında çatışan iki vektör vardır. Bunlar, ideolojideki ağırlıklarına göre siyasal düşüncüyü diğerinin aleyhine bükerekler.

Saf Batıcılık olarak görülen düşünceler dahi Avrupa'yı çeşitli açılardan sorgularken, Bağımsızlıkçılık düşüncesini içe kapanmaya kadar götürebilen siyasal hareketler özünde Batı'nın aydınlanma düşüncesini taşır. Bu düşüncelere rengini veren unsur, hangisinin diğerinin aleyhine mevzi kazandığıdır. Bağımsızlıkçılığa yapılan vurgu, Batı'ya ve Batıcılığı hedef tahtasına koymakta, Batıcılığa yapılan vurgu ise geleneksel olanı dışlamaktadır. Bir anlamda bu iki vektör, söylemsel düzeyde birbirlerini yok etmeye çalışmaktadır. Ancak paradoksal olarak birbirlerinden de beslenmektedirler.

Anahtar Kelimeler: *Batıcılık, Bağımsızlıkçılık, Türk siyasal hayatı, 1960-1980 dönemi, Siyasal akımlar.*

Abstract

Modernization corresponds to the form of civilization shaped within the framework of the economic and sociological conditions of Western societies. The rationalization of the world, a political order in the form of nation-states, an industrial-based form of production relations, a secular everyday life practice are the basis of this civilization. This form of civilization gradually began to influence geographies other than itself and spread all over the world. Ottoman-Turkish society is one of the first geographies to be exposed to this effect. It is possible to take the history of Turkish modernization until the 17th century. The modernization movements that started in the military field gradually spread to other fields in the 19th century. This social transformation caused various reactions in the Ottoman-Turkish society. All these developments have been met at the intellectual level, and modernization has become an important theme in Turkish thought life. Various actors in the political field have also taken various positions according to the modernization debates.

It can be said that two main ideas are determinative in Turkish political life at the ideological level. The first is the phenomenon of Westernism, which means modernization in practice, but also allows for negative connotations in discussions about how to modernize. The second is Independenceism, stemming from the idea of the rejection of the economic, political and cultural influences of the West. The dualism of Westernism and Independenceism is actually intertwined. In a sense, these two vectors not only form political ideologies but also infiltrate each other's opposites.

The Republic Revolution took this duality to a new dimension. With the Republic, an independent nation-state was established, in a sense Westernism and Independenceism melted in the same pot. However, this situation did not take too long. Even in the single-party period, these two vectors clashed with various ideas or political attitudes. With the transition to multi-party life, this dichotomy surfaced more. However, another thesis of the study is that ideological positions that determine today's political life were formed in the 1960-80 period. After a multi-party life, a political environment open to every thought was not born. Such an environment occurred after 1960. Many political movements were organized and visible at various levels. The right-left conflict used to describe the period actually shows a surface separation. However, when the ideological depths are analyzed, when the political positions that seem to be separate from each other are evaluated in terms of Westernism- Independenceism, it can be seen that the distance between them is shortened. On the contrary, when the ideological positions that are close to each other are evaluated in terms of Westernism-Independenceism, it will be realized that the distance between them is more than expected.

To explain this, the period chosen must have a difference compared to before and after. The period between 1960 and 1980 both transformed the legacy of the Ottoman-Turkish modernization and the Republican Revolution and formed the ground for political debate after 1980. That is why this period was chosen in the study. These two thoughts do not actually correspond directly to any political movement. In a sense, it has spread to various political trends to a certain extent as the most important heritage of Ottoman-Turkish modernization at the intellectual level. In Turkish political life, there are two vectors that interrupt various political currents and all of the views that can be associated with these currents and also clash among themselves. These two vectors bend political thought against the other according to their weight in ideology.

Türkiye’de Batıcılık-Bağımsızlıkçılık Karşıtlığının 1960-1980 Döneminde Yeniden Üretilmesi

Even the thoughts seen as Pure Westernism have questioned Europe from various angles. On the other hand, the political movements that lead the idea of Independenceism to the inward closure carry the idea of enlightenment of the West. The element that gives color to these thoughts is which one gains position against the other. The emphasis on Independenceism puts the West and Westernism on its target board, while the emphasis on westernism excludes the traditional one. In a sense, these two vectors try to destroy each other at the discursive level. However, they are fed paradoxically as well.

Keywords: *Westernism, Independenceism, Turkish political life, 1960-1980 period, Political movements.*

Giriş

Türk siyasal yaşamının son 150 yılını *Batıcılık-Bağımsızlıkçılık* ikiliği üzerinden okumaya çalışmak, Türkiye’deki siyasal ideolojilere farklı ama bir o kadar da zihin açıcı bir *mercekle* bakmak anlamına geliyor. Çünkü bu ikilik aynı zamanda birbirinin içine o kadar geçmiştir ki, Türkiye’de carî olan siyasal düşüncelerin tümü, ideolojik pozisyonlarını alırken bu ikiliğe dair kendi konumunu belirlemek ister. Bir bakıma bu *iç içe geçişi*, kendilerine göre çözmek isterler. Osmanlı-Türk modernleşmesinin özgün koşullarında üretilen bu ikilik, hem Osmanlı’nın son dönemini hem de modern Türkiye’deki siyasal yaşamı anlamada ve açıklamada önemli bir işlev görür. 1960-1980 arası dönemi hatırlayanlar *sağ-sol çatışmasından, devrimcilerden, ülkücülerden, gençlik hareketlerinden* bahsederler. Bu hareketlerin ideolojilerini de sağ-sol *dikotomisi* üzerinden açıklamak isterler. Oysa burada kökleri XIX. Yüzyıla kadar giden hem pratik hem düşünsel iki ayrı vektörün izleri vardır.

Bu çalışmanın göstermeye çalışacağı temel tez, Türk siyasal yaşamında ideolojik düzeyde iki ana düşüncenin belirleyiciliğinin olduğudur. Bunlardan ilki, pratikte modernleşme anlamına gelen ancak modernleşmenin nasıl olacağına dair tartışmalarda -olumsuz çağrışımlara da imkân veren- *Batılılaşma* olgusudur. İkincisi ise, Batı’nın iktisadî, siyasal ve kültürel etkisini reddetme refleksinden kaynaklanan *Bağımsızlıkçılıktır*. Aslında ulus-devletlerin şekillenmesinde egemen gücün temel niteliğini tarif etmek için kullanılan *bağımsızlık* (dışa karşı egemenlik) fikri, modernleşmenin bir bakiyesidir. Ancak bu durum, modernleşmeyi kendi içinden üreten Batılı toplumlar için bu kadar berraktır. Oysa modernleşme sürecini, Batılı toplumları yakalama saikiyle başlatan ülkelerde, birbirinin devamı olan bu düşünceler -pekâlâ- birbirlerine karşı konumlanabilmişlerdir.

Bu çalışmanın ortaya koymaya çalışacağı ikinci bir mesele de, Batıcılık ve Bağımsızlık ikiliğinin aslında birbirinin *içine geçmişliği*dir. Bir anlamda, bu *iki vektör*, hem siyasal ideolojilerin şekillenmesini sağlamaktadır hem de aynı zamanda birbirlerinin karşıtlarının içine sızmaktadır. Bunu kanıtlamak için de, 1960 sonrası siyasal yaşamda etkili olmuş siyasal düşünceleri bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Bunun için söz konusu dönemde etkili olmuş siyasal aktörler ve düşünceler Batıcılık ve Bağımsızlıkçılık bağlamında ele alınmıştır. Bu da, üç boyutlu olarak; *iktisadî, siyasal ve kültürel* düzeyde yapılmıştır. Bir başka anlatımla, Türk siyasal hayatının en renkli döneminde (1960-1980) etkili olmuş, yüksek oy almış siyasal akımlar ve örgütler Bağımsızlıkçılık ve Batıcılık ekseninde değerlendirilmiş ve bu unsurlarının nasıl iç içe geçtiği gösterilmeye çalışılmıştır. Daha sonra ise, bu iki vektörü daha saf halde, yani birinden yana tavır alanların pozisyonları açıklanmaya çalışılarak, bu iki düşüncenin nasıl temsil edildiği ortaya konmuştur.

Son olarak, bunu açıklamak için seçilen dönemin, yukarıda iddia edilen tezlerin yeniden üretilmesinde öncesi ve sonrasına göre bir farklılık taşıdığıdır. Bir başka

anlatımla, 1960-1980 arası dönem hem Osmanlı-Türk modernleşmesinin ve Cumhuriyet Devriminin mirasını dönüştürmüştür hem de 1980 sonrasının siyasal tartışmalarına zemin oluşturmuştur.

Kısaca açıklamaya çalıştığım tezler, üç ana bölümde işlenecektir. İlk olarak, modernleşmenin ne olduğu ve modern öncesi toplumsal yapıdan nasıl ayrıldığı açıklanacaktır. *Modernleşme* ve *Batılılaşma* olguları ortaya konduktan sonra, çalışmamızda kullanılan Batılılaşma kavramının anlam kümesi açığa çıkmış olacaktır. Daha sonraki iki kısım birbirini tamamlar niteliktedir. İlk olarak Cumhuriyetin kuruluş dönemindeki Batıcılık-Bağımsızlıkçılık ikiliği kısaca açıklandıktan sonra, 1960-1980 arası siyasal yaşamdaki popüler siyasal hareketleri nasıl şekillendirdiği ortaya konacaktır. Son olarak da, Batıcılık ve Bağımsızlıkçılık düşüncesi altına girebilecek siyasal akımlar veya bu akımların temsilcilerinin görüşleri üzerinde durulacaktır.

Böylelikle bu iki vektör hem ayrı ayrı hem de birbirinin içine geçmiş şekilde ortaya konmuş olacaktır. Elbette çalışmadaki bazı tezlerin, indirgemeci olduğu iddia edilebilir. Ancak şunu söylemekte yarar vardır ki, seçilen iki kavramın kapsayıcılığı ve kapsayıcılığı açıklamak için verilen örneklerin Türk siyasal yaşamına teşmil ettirilebilme kapasitesi hayli fazladır.

I. Modernleşme ve Batılılaşma

Modernlik terimi Roma'dan günümüze dek çeşitli anlamlarda kullanılmıştır.¹ Günümüzde modernlik, içinde bulunulan çağa ait, bu çağda ortaya çıkmış; eski olandan yeni olana geçişi belirtmek amacıyla; kendini *eski* ile kıyaslayan ve kendinin *yeni* olduğunu vurgulayan bir dönemi anlatmaktadır.² A. Jeanniere'in, modernliği dört ana eksen üzerinden açıklamasından³ yola çıkılarak şöyle bir şema yapılabilir:

Tablo-1: Moderniteye Geçiş Alanları

	Bilimsel Devim	Siyasal Devim	Kültürel Devim	İktisadî Devrim
Değer	<i>Pozitivizm</i>	<i>Ulus</i>	<i>Sekülerlik</i>	<i>Sanayileşme</i>
Farklılık	<i>Doğaya egemenlik</i>	<i>Halka dayalı meşrûiyet</i>	Özerk insan	<i>Makineleşme</i>

Modernlik *akılcı, bilimsel, teknolojik* ve yönetsel faaliyetlerin ürünlerinin yaygınlaşmasıyla yaşam bulmaktadır. Bundan dolayı da modernlik, toplumsal yaşamın çeşitli bölümlerinin (siyaset, iktisat, aile yaşamı, din ve sanat) giderek farklılaşması sonucunu doğurmaktadır.⁴ Weber modern kapitalizmin yükselişini, kişisel olmayan tahakküm ilişkilerinin büyümesi (kurumsallaşma) ve bilim tarafından dünyanın büyüünün bozulmasıyla (sekülerleşme) açıklamaktadır.⁵ Modern toplumu, yalnızca teknolojinin ve bilimin gelişmişliğine göre tanımlamak hatalıdır; çünkü onun en önemli özelliği kamusal

1 İlk kez M.S. V. Yüzyılın sonuna doğru Roma İmparatorluğu'nun putperest dönemi ile Hıristiyan dönemini ayırmak için kullanılmıştır. Muharrem Sevil, *Türkiye'de Modernleşme ve Modernleştiriciler*, Vadi Yayınları, Ankara, 1999, s. 15.

2 Jürgen Habermas, "Modernlik: Tamamlanmam Bir Proje", (Çev. G. Naliş), *Postmodernizm*, (Der. N. Zeka), Kıyı Yayıncılık, İstanbul, 1990, ss. 30-32. Immanuel Wallerstein, "Hangi Modernliğin Sonu", (Çev. M. Özel), *Kayıtlar Dergisi*, Sayı:41-42, Mart-Nisan 1994, s. 54.

3 Abel Jeanniere, "Modernite Nedir?", (Çev. N. Küçük), *Modernite Versus Postmodernite*, (Der. M. Küçük), Vadi Yayınları, Ankara, 1993, ss. 15-25.

4 Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, (Çev. H. Tufan), Yapı Kredi Yayınları, 2002, İstanbul, s. 23.

5 Ralph Schroeder, *Max Weber ve Kültür Sosyolojisi*, (Çev. M. Küçük), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996, ss. 163-168.

Türkiye’de Batıcılık-Bağımsızlıkçılık Karşıtlığının 1960-1980 Döneminde Yeniden Üretilmesi

ve özel yaşamı birbirinden ayırmasıdır. Burada yatan temel felsefe ise akılcılıktır; akılcı bir topluma geçişin özlemidir.⁶ Aydınlanma düşüncesinin en önemli farkı, akla uygun olarak yürütülen yaşam şeklini tüm topluma yayma isteğidir.

Modernliğin yarattığı toplumsal dönüşümünü anlamak için açıklayıcı olan kavram, *feodalizmdir*. Feodalizm, yalnızca iktisadî bir alanla sınırlı değildir. Batı Roma’nın yıkılışından sonra, ortaya çıkan feodal bağ, *sözleşmeye dayalı ve kişiseldir*. Avrupa’daki merkezî devletten iyice kopan ve senyörlerine bağlı feodal oluşumlar, XI. Yüzyıldan itibaren iktisadî yaşama ağırlıklarını koymuşlar ve *loncalar* kentleri ele geçirmiştir. Bu kentler ilerleyen süreçte, feodal bağların zayıfladığı mekânlar olacaktır.⁷ İşte bu noktada feodal ilişkilerin, koşullar değiştiğinde nasıl modern zamanların insanını yarattığı gözlemlenmektedir. Ancak vurgulanması gereken bir husus da kapitalist ilişkilerle, lonca içi ilişkileri birbirinin devamı olarak görmemektir. Rekabete kapalı ve lonca işi yoğun denetime tâbi sistem, kapitalist tüccarların denetimine girmek istememektedir. Bunun sonucunda piyasa üzerindeki denetimini yoğunlaştıran lonca örgütleri bir iç çatışmaya düşmüştür. Bu noktada üzerinde durulması gereken bir statü de *serflik*dir. Kırsal alandaki doğrudan üreticiler olan serfler, senyörlere bağılıdır. Kentler ise görece daha özgür olduğundan serfler, çırak olarak kentlere gelmektedirler. Bir başka ifadeyle özgürleşmektedirler. Bunun yanında *soyluluk* kurumu da önemlidir; çünkü Avrupa’da soylu demek, özgür demektir, özgür demek ise servetini ve kimliğini devlete borçlu olmamaktır.⁸

Zamanla feodalizmin dinsel, yönetsel ve iktisadî merkezleri, piyasa için mal üretiminin ve ticaretin gelişmesi ile güçlerini yitirmişlerdir. *Burjuva* toprak sahibi olmadığından devlet karşısında özerk olamamakta, buna karşın feodalitenin denetimindeki kentlere meta üretimini yayararak sızmaktadır.⁹ Bu noktada kamusal alanın genişlemesini dikkatten kaçırmamak gerekir. Burjuva sınıfı, böyle bir süreçte tarih sahnesine çıkmaktadır. Coğrafi keşiflerle sağlanan birikim, düşünsel ve bilimsel gelişmelerin finansmanı sağlamış; bunun sonucunda ortaya çıkan sanayi devriminin sahibi olan burjuvazi, kendi iktisadî düzenini kurumsallaştıracak siyasal organizasyonu üretmiştir. Bu iklim içinde modernizm, toplumsal değişimin adı olmakta; onun değerleri, onun kurumları, onun bakış açıları tüm Avrupa’ya egemen olmaya başlamaktadır. Zamanla tüm dünyaya yayılacaktır. Tarihte hiçbir uygarlık bu denli kapsayıcı ve kendi dışına taşıcı olmamıştır.

Bu süreçte burjuvazi siyasetin dar kapsamını olabildiğince genişletmiştir. Devlet, modern dönemde çeşitli toplumsal kesimlerle ilişkiye girmiştir. Modernleşen her ülkede siyasal sistem *bütünleşme* ve *merkezleşme* eğilimi taşır. Modernleşme mutlaka siyasal sistemi etkileyecek ve onda bir değişime neden olacaktır.¹⁰ Batılı toplumların gelişim düzeneği *modern* ve *geleneysel* olarak adlandırılan iki toplum tipinin karşılaştırılmasıyla açıklanır.¹¹ Modernleşme üretim açısından tarım toplumundan, sanayi toplumuna geçiş sürecidir. İktisadî yön ağır bassa da, bu süreç toplumsal ve kültürel boyutlar içerir.¹² Bunun

6 Bu özlem, entelektüel etkinliğin siyasal propaganda ve dinsel inançlardan korunması; tarafsız yasaların kişileri torpille, adam kayırmaya, partililiğe ve yolsuzluğa karşı koruması; kamu ve özel yönetimlerin kişisel iktidarlardan arındırılması gibi toplumun aklın kabul ettiği bir çizgide olmasını kapsar. Touraine, s.26.

7 Mehmet Ali Kılıçbay, *Doğu’nun Devleti Batı’nın Cumhuriyeti*, İmge Yayınları, Ankara, 2000, ss. 17-21.

8 Kılıçbay, ss. 22-23.

9 Murat Sarıca, *Siyasî Düşünce Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 40.

10 Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, “Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve Politik Değişme”, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 3-5.

11 Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 39.

12 Sevil, s. 52.

siyasal alana yansıması ise sosyo-iktisadî modernleşme ile siyasal katılmanın birbirine koşut olarak gelişmesidir.¹³

Modern devletin ortaya çıkışındaki önemli aşamalardan birisi, feodal sadakat bağlarının çözülerek, somut/kurumsal bir itaat bağının yerleşmesiyle gerçekleşmiştir.¹⁴ Bu süreç, egemenliği kullanacak kitleyi de belirlemiş ve *ulus* bu sürecin sonucunda tarih sahnesine çıkmıştır. Fransız Devrimi'nden sonra uluslaşma sürecinin baştaki evrenselci (içten dışa) ulus tanımlaması yerini, dıştan içe bir tanımlamaya bırakmıştır. Bir başka ifadeyle, *kendini* kendinden olmayana göre tanımlama, kendindeki değerleri benimseyen herkesi kendinden saymanın yerine geçmiştir.¹⁵

Ulus-devlet anlayışı bu düşünsel zemin üzerinde yaşam bulmuş; XVII. Yüzyılda İngiliz Restorasyonu ile ortaya çıkmış, Amerikan ve Fransız Devrimleri ile güçlenmiştir. Feodalizmden koparak siyasal ve idarî merkezîleşme ile ulus-devlet kurumsallaşmıştır.¹⁶ Bu bağlamda, modernleşme sadece “yeni bir çağa ait olmak” olarak görülemez; modernleşmeyi aynı zamanda, “Batı gibi gelişmek” biçiminde anlamak gerekmektedir.¹⁷ Batı'da modernlik düşüncesi, tamamen içselleştirilmiştir, zira süreci yaratan da yaşayan da Batı'nın kendisidir. *Doğu ve Batı* ayrımı ilk kez, Roma İmparatorluğu zamanında ve *Akdeniz* kıstas alınarak yapılmıştır. Roma İmparatorluğu tüm Akdeniz'e egemendir; ancak bu sadece askerî boyuttur. Kültürel olarak bugünkü Balkanlardan geçen çizginin doğusu *Helen*, batısı da *Lâtin* kültürünün egemen olduğu alanlar olarak gelişmiştir. *Kılıçbay* Hıristiyanlığı Batılı sayan görüşleri eleştirerek, onu paternalist olması ve eski Doğu geleneklerine dayanması dolayısıyla Doğulu saymaktadır. Batılı olmak; Aristocu mantığı terk eden, Doğu'dan kaynaklanan ve onu tıkanma noktasında tashih ederek gelişen bir süreci anlatmaktadır.¹⁸

Batılılaşma ise, Batı dünyasının hem teknolojik hem de iktisadî olarak diğer uygarlıklardan öne çıkması ve bunun Batı dışındakiler tarafından fark edilmesi sonrasında; gerek Batı'nın kendisinin etkisi gerekse Batı dışındaki ülkelerin kendi içinden gelen talepler doğrultusunda, Batı dışındaki toplumların, Batı'nın geçirdiği değişimi kendi bünyelerine aktarma ideolojileri olarak açıklanabilir. Batı kendi iç dinamikleri ile modernleşmişken; onun dışında kalanlar -yani geleneksel toplum sınıfına girenler- daha kısa bir zaman dilimi içinde, kendiliğinden olmayan ve dış etkenlerin de etkisiyle modernleşmiştir. Modernleşme ideolojisi olarak adlandırılan ve değişimin ortak paydası olarak *sanayileşmeyi* gören bu süreç *J. Kautsky*, *S. N. Eisenstadt* ve *E. Shils* tarafından şöyle betimlenmektedir:¹⁹

• Batı dışındaki sanayileşme, kısa bir zaman dilimi içinde, bu toplumlara söz konusu sürece sokan iç ve dış etkenlerin etkisiyle olmaktadır.

13 Samuel P. Huntington ve Jorge I. Domínguez, *Siyasi Gelişme*, (Çev. E. Özbudun), Siyasal İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1985, ss. 43-49.

14 Ozan Erözen, *Ulus-Devlet*, Dost Kitabevi, Ankara, 1997, s. 47.

15 Erözen, ss. 56-57.

16 Bakır Çağlar, “Vakur Versan'ın Batıda Egemenlik Kavramının Gelişimi Konulu Tebliğ Üzerine Yorum”, *1. Millî Egemenlik Sempozyumu*, TBMM Yayınlar, Ankara, 1984, ss. 24-25. Bu noktada ulusun, aslında tüm devirlerde var olduğu ve ulus-devleti öncelendiği tezi ile ulusun modern bir yapılanma olarak bizzat ulus-devlet tarafından yaratıldığı tezi vardır. Bu tezler sarasıyla, “Ulusun Tarihi Dışılığı” ile “Ulusun Modernliği” tezleridir. Ulusun tarih dışı oluşu, ulusal bilincin eski çalardan beri insan topluluklarında var olduğunu ve tarih boyunca değişimsiz kaldığını varsayar. Ulusun modernliği tezi ise ulusal bilincin ve buna bağlı yapılanmanın modern çalarda ortaya çıktığını ve daha önce mevcut olmadığını ileri sürer. Erözen, ss. 61-62.

17 Nilüfer Göle, *Mühendisler ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 45.

18 Kılıçbay, 2001, ss. 47-48.

19 Köker, ss. 49-51.

Türkiye’de Batıcılık-Bağımsızlıkçılık Karşıtlığının 1960-1980 Döneminde Yeniden Üretilmesi

- Batı dışı toplumlar Batı’ya göre durağan olduğundan bir dış müdahale gerekir.
- Gelenekselliği sürdüren kitleler çoğunlukta olduğundan, bu toplumlarda, yabancı aristokratik bir seçkinler zümresinin ve/veya Batılı kültürünün düşünsel araçlarıyla donanmış yerli bir aydın topluluğunun yol göstericiliğinde modernleşme süreci gerçekleştirilmektedir.
- İktisadî ve toplumsal düzeyleri Batı tipi bir demokrasi kurmaya elverişli olmayan bu toplumlar için tek-partiye dayalı baskı dönemleri gerekebilmektedir.

Siyasal katılımın geniş tabana yayılmasından önce, merkezî bir yapının oluşması ve siyasal taleplerin artması gerekmektedir. Bu süreç için itici bir güce gereksinim duyulmaktadır. Batılı olamayan toplumlarda, toplumun geneli gelenekseldir ve bu sürece destek vermeyecektir. Bundan dolayı bu toplumlarda, *aydınlar* olarak adlandırılan bir grup, modernleşmenin taşıyıcılığına soyunur. Bu “*yol gösterici*” aydınlar, devlet yoluyla topluma Batı modelini benimsetmeye ve onu merşû kılmaya çalışmaktadır.²⁰ Bu durum ise toplumsal yapıda Batı eksenli bir ayrışmayı gündeme getirir: *Yerliciler ve Batıcılar*.

Modernleşmeyi Batı’nın zorunlu eşiti sayan görüşler zamanla eleştiriye uğramış, her toplumun kendi özgün koşulları içinde bir modernleşme çizgisine ulaşabileceği gündeme gelmiştir.²¹ Bu durumda Batı dışı toplumların farkı, kendi özgüllükleri ile açıklanabilecektir. Bu açıklama biçimi içinde modernlik ve siyasal gelişme süreci, gerilimli yanları da işin içine katılarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu etkileşim, *gelişme sendromu* olarak adlandırılmaktadır. Bir başka ifadeyle, siyasal gelişme, modernleşmenin gerektirdiği siyasal kurumların oluşum sürecidir ve önemli olan bunun, toplum içindeki siyasal güçler ile olan ilişkisidir. Siyasal gelişme modernleşme sürecinin bir parçasıdır, ama aynı zamanda ondan bağımsızdır.²² *Huntington* ise *siyasal değişim* kavramıyla, hem gelişmeyi hem de bozulmayı içine alan daha geniş bir kavram önermektedir. *Sarıbay* da bu değişimin, zorunlu olarak, dış etkilenmenin sonucunda olacağını vurgulamakta, bunun ise dünya konjonktürünün bir sonucu olduğunu dile getirmektedir.²³ Bir toplum eğer dünya ile temasta ise siyasal değişim kaçılmazdır. Bu noktada önemli bir katkı da *B. Moore*’dan gelmektedir. Ona göre, modern sanayi toplumuna geçişin üç yolu bulunmaktadır: İngiltere, Fransa ve ABD’de kapitalizm ve liberalizm eksenindeki “demokratik yol”; Almanya ve Japonya’da görülen “tepeden inme” yol; Rusya ve Çin’deki “komünist” yol. Moore, değişim sürecinde dengeye değil, devrimci ve tepkici özelliklere önem vermiş; yukarıda üç yoldan birine girişin toplumların kendi özgül koşulları içinde belirleneceğini vurgulamıştır. Ona göre, tarım toplumundan modern topluma geçişte demokrasiye yönelmenin en önemli kıstası burjuvazinin varlığıdır.²⁴

Batı dışındaki modernleşme hareketleri toplum bilimcilerce çeşitli adlarla tanımlanmaktadır: Resmîleşme (formalizm), modernizasyon, yapısal karmaşıklık ve en yaygın olarak *Batılılaşma*. Bu tür toplumsal değişim süreçlerinde, belli kesimlere ait yapılar genel bir erozyona uğramıştır. Toplumsal yaşamda yükselme ve başarı olanakları herkese açılmaya başlamıştır. Kurumsallaşmış düzenlemeler artar, çünkü geleneksel uygulamalar yol gösterici olmaktan çıkmıştır. Aslında Batı dışındaki modernizasyon hareketlerinde resmî

20 Sevil, s. 65; Göle, s. 66.

21 Köker, s. 58.

22 Ali Yaşar Sarıbay, *Siyasal Sosyoloji*, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s. 60.

23 Sarıbay, ss. 192-204.

24 Barrington Moore, *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*, (Çev. İ. Tekeli-A. Şenel), İmge Kitabevi, Ankara, 2003.

organizasyonlar ve uygulamalar Batı'daki sürece benzerdir: refah ve fırsatlar, kişisel ve gayr resmî ilişkilerin yerini almıştır.²⁵

Osmanlı-Türk modernleşmesinin de benzer bir yapıda olduğu ve XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyılın ilk çeyreğine kadarki siyasal ve toplumsal gelişmeleri bu bağlamda değerlendirmenin mümkün olduğu iddia edilebilir. Bir anlamda, Osmanlı-Türk modernleşmesi, ikili bir toplumsal yapı üretmiş ve bunun siyasal karşılığı da -birbirinin içine girmiş de olsa- *yerliler* ve *Batıcılar* olarak zuhur etmiştir. Bu ikili yapı İttihat ve Terakki'nin iktidarı ele almasıyla devam etmiş, ancak *yerlilik* vurgusu artmıştır. Bunda Tanzimat döneminin toplumsal gelişmeleri ile ülkenin Batıya olan bağımlılığının çakışmasının etkisi büyüktür. Bir anlamda modernleşme, bağımlılığın nedeni gibi görülmüş ama aynı zamanda çağa uymanın zorunluluğu olarak da anlaşılmalıdır. Bu noktada iki ayrı toplumsal kesimden değil, iki ayrı düşünce dünyasından bahsetmek daha doğru olacaktır. Bu düşünce dünyası aynı insanların zihninde dahi olabilmektedir. Çalışmanın amacı da bu ikiliğin toplumsal temsilleri üzerinde durmaktadır. Dolayısı ile kritik bir nokta olarak, İttihatçıların iktidarda olduğu I. Dünya Savaşı döneminden çalışmayı başlatmak isabetli olabilir.

II. Türkiye'nin Kuruluş Döneminde Bağımsızlık-Batıcılık Karşılığı

Batıcılık meselesinin Osmanlı-Türk modernleşmesi açısından en önemli tartışması; *Abdullah Cevdet*'in *tek bir uygarlığın* varlığına ilişkin bakış açısı ile buna karşı *Ziya Gökalp*'in Avrupa uygarlığının yanında bir de Türk *kültürünün* varlığına işaret ettiği görüşleri olarak iki ana kategoriye indirgenebilir. Bu ikili durumu sadece Gökalp'in görüşleri ile açıklamak yeterli olmayabilir.²⁶ Zira Gökalp'in bakışı, Batı uygarlığını yadsımaz, tersine temel uygarlık kümesi olarak olurlar. Ancak Batı uygarlığının yanında işlevsel ve tarihsel olan bir Türk kültürünü varsayar.²⁷ Örneğin İslâm'ın yeniden yapılandırılmasıyla Batılı toplumların pratik yaşamlarına benzer bir deneyimin Türkiye için düşünülmesi olanaklıdır. Ancak buna her zaman gerek olmayabilmektedir. Çünkü *A. Çiğdem*'in kavramlaştırmasına göre, asıl doğrultu *Türk başkaldığı* diye adlandırdığı, Türkiye'nin kendine özgü koşullarının temel belirleyici olduğu iddiasıdır. Bunu Osmanlı düşünsel gelişmelerine kadar götüren yazar, Türkiye'nin daima diğerlerinden farklı özellikleri olduğu savının tarihsel süreklilik içinde *hegemonik* bir söyleme tekabül ettiğini belirtmektedir.²⁸ Bu noktada, "Batıya rağmen Batıcılık" olarak adlandırılan tutumla, bu özgünlüğün meşrûlaştırıldığı iddiasındadır. Ancak Cumhuriyet ideolojisini Gökalp'a indirgemek ve bunu çeşitli muhafazakâr kişiliklerle desteklemek yolu, Cumhuriyet ideolojisinin yalnız bir kısmına ışık tutar. Yukarıda bahsedilen ikiliğin, ağırlık noktasının Batıcılık aleyhine geliştiğini vurgular.

Aslında Cumhuriyet ideolojisi, Gökalp'in uzlaştırmaya çalıştığı Türk milleti, İslâm ümmeti ve Garp medeniyeti üçlemesinin bir kanadını fiilen olmasa da, hukuken ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Uzlaştırılacak mesele, Türk milleti ile Garp medeniyeti arasındadır (*Türk milleti* kavramlaştırmasının İslâmiyet'i ne kadar içerip içermediği ayrı bir tartışmadır). Burada Gökalp'in bakışını doğrulayacak adımların atıldığı muhakkaktır. Ancak *harf devrimi*, *şapka devrimi*, *saat ve takvim devrimi* gibi radikal uygulamaların, bir uygarlık anlamında *yerlilik* içermediği açıktır. Zira bu reformlar yapılmadan da, Gökalpçi anlamda Batı ile uzlaşmak olanaklıdır. Böyle bir yolun seçilmesi, Cumhuriyetin Gökalp'in doktrinleştirmesinin izinden değil; kısmen Gökalp'a dayansa da, radikal Batılı tavrı takinabildiğine kanıt olmaktadır. Bunun bir Türk başkaldığına tekabül ettiği iddia edilebilir.

25 Mehran Kamrava, *Politics & Society in the Developing World*, Routledge, Floransa, 1999, ss. 96-97.

26 Ahmet Çiğdem, *Taşra Epiği "Türk" İdeolojileri ve İslâmcılık*, Belge Yayınları, İstanbul, 2001, s. 25.

27 Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Elips Kitapları, İstanbul, 2006, s. 52.

28 Çiğdem, 2001, ss. 45-51.

Türkiye’de Batıcılık-Bağımsızlıkçılık Karşıtlığının 1960-1980 Döneminde Yeniden Üretilmesi

Ancak dünyada tarihsel olarak benzeşen tüm Batılılaşma çabalarının (Türk, Rus ve Japon Batılılaşması) kendine özgün yanlarını bulabilmek olanaklıdır. Bu bağlamda, bir Türk başkılığından hem olumlu hem olumsuz anlamıyla söz edilebilir. Ancak bu durumu, Batı ile uyuşmayan her alanda açıklama aracı olarak görmek hem tarihsel hem de sosyolojik olarak sıkıntılı olmaktadır.

Yukarıda değinilmeye çalışılan tespit, birbirine indirgenemez (Batıcılık-Yerlilik) iki ideal tipin varlığına işaret etmez. Aksine Çiğdem’in *Türk başkılığı* kavramından yola çıkarak, bu iki farklı bakışın *iç içe geçmişliğini* ortaya koymaya çalışmayı amaçlamaktadır.

I. Dünya Savaşı sona erdiğinde; Osmanlı Devleti’ni tekrar eski ihtişamlı günlerine kavuşturma hayalinin gerçekleşmesi bir yana, Mondros Mütarekesi ile paramparça edilen ülkenin işgal edilme süreci Sevr Antlaşması ile devam ediyordu.²⁹ Türkiye Cumhuriyeti, bir açıdan, yeni bir formülün somut görüntüsü olarak belirmiştir. Kurtuluş Savaşı süreci, salt dünya savaşı çöküntüsünde ülkeyi bölüşen yabancıların püskürtülmesini değil, savaşın ardından yeni bir siyasal yapı değişimini de içinde barındırmıştır.³⁰

Atatürk’ün önderliğindeki kadronun temsil ettiği *aydınlanma* ideolojisine sahip güçler ile Anadolu’da egemen dinsel ideolojinin temsilcilerinin belirli koşullarda uzlaşması sonucu başlayan;³¹ millî mücadele hareketi başarıya ulaşmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun birinci aşamada bağımsızlığın elde edilmesi, ikinci aşama da ise yeni bir devletin oluşturulması olmak üzere iki aşamadan oluştuğu konusunda akademisyenler arasında genel bir kabul olduğu görülmektedir. 1919-1922 yılları arasındaki sürecin, Türkiye’nin savunulması ve yeni bir devletin kurulması gibi temel iki karakterine işaret eden A. Toynbee’ye göre “...Türkiye Cumhuriyeti, bugünün [1926] dünyasında Batı uygarlığının üstünlüğü için dikilmiş bir anıttır.”³² Cumhuriyet devrimlerinin temel amacı toplumun gelenekçi usul ve âdetleri yerine, modern dünyanın kurumlarını yerleştirerek Türk toplumunu günün ihtiyaçlarına göre yenileştirmektir. Cumhuriyet rejiminin yaratmak istediği yeni insan tipi, modern dünyaya referansla tanımlanır. Dolayısıyla *sekülerleşme* fiilen, bütün devrimlerde önemli rol oynamakta; dinin toplumsal yaşam üzerindeki belirleyici etkisinin sona erdirilmesi anlamında önem taşımaktadır.³³ Bu aslında, Osmanlı-Türk modernleşmesinin amaçladığı dünyanın hızlı ve radikal bir kuruluşudur.

Dinsel kurum ve geleneklerin baskın nitelikte olduğu, siyasal iktidarın -hiç değilse- kuramsal olarak dinsel nitelikte bulunduğu bir toplumda, laik bir düzenin gerçekleştirilmesi kuşkusuz birçok toplumsal sorunu da beraberinde getirecektir. “Osmanlı’yı nasıl kurtaracağız?” sorusuna verilen yanıtlar içinde, yeni Türkiye’nin kurulmasında en etkili olan Türkçülük akımı olmuştur. Gerçekten de Osmanlı’nın siyasal iktidar yapısında, değişik ulusların oluşturduğu kabul edilen reayanın birleştirici ögesi, aynı ümmetten olmaktadır. I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı’nın çöküşü, Osmanlılık ve Ümmetçilik sentezine dayanan Osmanlı bütünü’nün parçalanması sonucunu yaratmıştır. Böylece Müslüman cemaatler de uluslaşma ve ayrı devlet kurma arayışına girmişlerdir. Osmanlı’nın birleştirici ögesinin silindiği bir ortamda, Türk ulusçuluğu çerçevesinde toplumun birleştirilmesi bir zorunluluk gibi ortaya çıkmıştır.³⁴

29 Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 221.

30 Ergün Aybars, *Atatürkçülük ve Modernleşme*, Zeus Kitabevi, İzmir, 2006.

31 Ömür Sezgin, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu*, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1984, s. 135.

32 Arnold J. Toynbee, *Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, (Çev: K. Yargıcı), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971, s. 150.

33 Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, AFA Yayınları, İstanbul, 1996, s. 65.

34 Aybars, ss. 108-114.

Cumhuriyetin modernleşme anlayışında, *Batı*; Rönesans, Reform süreçlerini yaşamış, hümanizmayı yaratmış bir imgeye sahiptir. Atatürk'ün bir Fransız gazeteciye verdiği röportajdaki sözleri, bu bakış açısını yansıtmaktadır: "... *Türklerin asırlardan beri takip ettiği hareket, devamlı bir istikameti korudu. Biz daima doğudan batıya doğru yürüdük... Fakat vücutlarımız doğuda ise fikirlerimiz batıya doğru yönelik kalmıştır... Bütün çalışmamız Türkiye'de çağdaş, dolayısıyla batılı bir hükümet meydana getirmektir.*"³⁵

Atatürk'ün İzmir İktisat Kongresi'ni açış konuşmada da dile getirdiği *iktisadî bağımsızlık* meselesi bir yanıyla ulus-devletin tarihî koşulu olurken bir yanıyla da Batıcılığın sınırını oluşturmaktadır.³⁶ Atatürk *Nutuk*'ta da bağımsızlık meselesini ulus-devlet merkezli tanımlar: "*Tam istiklâl denildiği zaman, tabii, siyasî, malî, iktisadî, adlî, askerî, harsî vs. her hususta tam istiklal ve tam serbestlik kast olunmaktadır. Bu saydıklarımın her hangi birinde istiklâlden mahrum olmak, hakikî manasıyla bütün istiklâlden mahrum olmak demektir.*"³⁷

Batılılık, Cumhuriyetin kurucu kadrosu tarafından çağdaş uygarlığın yeri olarak konumlandırılmıştır. Bugünün dünyasına egemen olan çağdaş değerler, Batının yüzyıllardır yarattığı ama tüm insanlığın malı olan değerlerdir. Bunlara sahip olmak gerekir. Ulus-devletin uluslararası alandaki en önemli vasfı da, tam egemen olduklarının kabulüdür. Ulus-devletler, Avrupa'da vücut bulurken aynı zamanda düşünsel ve siyasal ilkeler de yaratılmıştır. Bunların başında ulus-devletin varlık koşulu olan *bağımsızlık* gelir. Çağdaş Avrupalı devletler egemenliklerini kurarken, iç egemenliklerinin yanında bağımsızlıklarını (dış egemenlik) tesis etmeye çalışmışlardır. Bir bakıma bağımsızlıkçılık Avrupa'nın yarattığı devlet düzenin (ulus-devlet), doğal bir sonucudur. Ancak Türkiye Cumhuriyeti bir bağımsızlık mücadelesi ile kurulduğundan ve bu mücadele bizzat Batının kendisi ile yapıldığından; aslında Batılı olmanın önemli bir bileşeni olan *ulusal bağımsızlık* olgusu ile Batıya yönelik çatışmacı bir tavır gibi algılanmaktadır. Bazı yazarlarca "*Batıya rağmen Batılı*" bir yol olarak tarif edilir.³⁸

Bu ikili durumun görünür olduğu alanların başında dış siyaset gelir. Başta Batı Avrupalı ülkeler ve SSCB ile ilişkiler, Türk dış siyasetinin ağırlıklı noktasını oluşturmaktadır. Dünyanın büyük bir savaşa daha sürüklendiğini gören Cumhuriyet yönetimi Türkiye'yi, hem uluslararası siyasetin gerekleri ve imkânları (1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi gibi) çerçevesinde hareket ederek hem de bölgesel siyaset izleyerek (1930 Balkan Paketi, 1937 Sâdâbat Paketi gibi) yaklaşmakta olan bunalıma hazırlanmaya çalışmıştır. SSCB ile yinelenen saldırmazlık anlaşması ve 1939 Türkiye-İngiltere-Fransa ittifakı bunun önemli çıktılarıdır.³⁹ Ancak Türkiye dönemin koşulları içinde bölgesel politikalarını sürdürmemiştir. Bu noktada önem arz eden husus, bu siyasetin altında yatan zihniyettir. *Bağımsızlık* ve *Batılılık*, Türkiye'nin dünyanın içinde ulusal bir devlet olarak yer almasının, bazen birbiri

35 Mustafa Kemal Atatürk, "Fransız Muhabiri Pernot'ya Demeç, 29.10.1923", İletişim Toplum Kültür, Sayı:4, Yıl: 2003, s. 18.

36 "*Bir devlet ki kendi tabasına koyduğu vergiyi yabancılara koyamaz, gümrük resimlerini düzenlemekte yasaklanmış ve yabancılar üzerinde yargı hakkını uygulamaktan yoksun ise, böyle bir devlete bağımsız denilemez.*" A. Afetinan, İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 69.

37 Kemal Atatürk, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1989, s. 415-416.

38 Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 112.

39 Fahir Armaoğlu, *20. yüzyıl Siyasî Tarihi Cilt: 1-2*, Alkım Yayınevi, İstanbul, (tarihsiz); Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası Cilt 1*, (Der. Baskın Oran), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 352; Atay Akdevilioğlu ve Ömer Kürkçüoğlu, "Orta Doğu'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası Cilt 1*, (Der. Baskın Oran), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 357-369; Kudret Özersay, "Montreux Boğazlar Sözleşmesi", *Türk Dış Politikası Cilt 1*, (Der. Baskın Oran), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 370-380.

Türkiye’de Batıcılık-Bağımsızlıkçılık Karşıtlığının 1960-1980 Döneminde Yeniden Üretilmesi

ile çelişen iki belirleyicisi olarak karşımıza çıkar. Aşağıda ayrı ayrı bölümlerde Türk siyasal hayatına yansımaları incelenmeye çalışılmıştır.

III. 1960-1980 Dönemi Tartışmaları

A. Merkez Sağın Bakışı

Batılılaşmanın en önemli tartışma alanlarından bir tanesi, XIX. Yüzyılın son yarısı ile XX. Yüzyılın ilk çeyreğinde yapılan Batılılaşma veya Avrupa tartışmalarından miras kalan, *teknik ve kültür olarak Batılılaşma* meselesidir. Bu tartışma, 1960’lı yıllarda da, etkisini göstermiştir. Sağ kanatta bazı istisnalar dışında⁴⁰ Batı’nın iktisadî ve teknik gelişmişliğini, ulaşılması ve örnek alınması gereken bir hedef olarak görmeyen yok gibidir. *Emperyalizm* vurgusu sağ içinde, radikalleşme ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Statüko içinde kabul edilecek unsurlar, Batı ile bütünleşme konusunda bir kuşku duymamaktadır. İktisadî alandaki plânlı kalkınma stratejisi ve bunun Türkiye’deki uygulayıcıları için Batı ve Batı’nın iktisadî yapısı örnek alınmalıdır. Ayrıca üst yapısal unsur olarak tarif edilen siyasal alandaki *liberal demokrasi* ile de bir sorun yaşanmamaktadır. Keza özellikle ithal ikameci politikalar ile hızlı bir kalkınma sürecine giren Türkiye, bu sistemin uygulayıcısı konumdaki sağ partiye (Adalet Partisi) güçlü oy desteği vermektedir. Liberal demokrasi tüm bunlardan öte, bu zihniyete içkin bir yapıdır.

Dönemin güçlü figürü *Süleyman Demirel* yukarda sayılan özelliklerin neredeyse tamamını bünyesinde barındıran bir “ideal tip”tir.⁴¹ Bu anlamda, iktisadî merkezli bir Batılılaşmanın tamamen içe sindirilmesinden bahsetmek yanlış olmayacaktır. Türkiye’de kapitalizmin ilkelerini açıktan savunmak, 1960-80 arasının konjonktürü göz önünde tutulursa, pek olanaklı olmamıştır.⁴² Öne çıkan vurgu, diğer siyasal gruplarca da paylaşılan *kalkınma, sanayileşme, refah* söylemi çerçevesinde şekillenir. Demirel’in kendisiyle özdeşleştirdiği “Büyük Türkiye” ideali, “*kalkınmış, yoksulluğu yenmiş, mamur*” Türkiye imgesiyle tamamlanır. Siyasal yaşam boyunca ve özellikle de bu yıllarda, “*projecilik*”ten, “*büyük düşünmek*”ten, “*Türkiye’yi ikiye katlamak*”tan söz etmiştir.⁴³ Demirel’in bu çizgisinin aslında Cumhuriyetin “*imtiyazsız, sınıfsız bir kitleyiz*” şiarıyla aynı olduğunu belirten *T. Bora*, bunu Cumhuriyetin “*dayanışmacı*” bakış açısının yansıması olarak görmektedir.⁴⁴ Cumhuriyetin kuruluş dönemlerinde keskin bir iktisadî doktrin benimsenmediği ve bunun günün koşullarına göre şekillendiği bilinmektedir. İzmir İktisat Kongresinin de temel bakışının bu çerçevede olduğu, bunun da, Batı’nın kalkınma yapısını yakalamak iddiası olduğu söylenmektedir.⁴⁵ Ancak bu noktada, 1970’lerin bana kadar merkez sağ kesim içinde yer alan ve özellikle 1960’ların sonunda AP’den kopan tarafıyla, İstanbullu sermayedarlar arasındaki çıkar uyumsuzluğunun sonucu, radikalleşen sağ akım

40 İslâm’la sosyalizmi örtüşüren ve bunu da modernizm eleştirisi üzerine kuran *Nurettin Topçu*; yine aynı biçimde, muhafazakâr kesimlerde çokça sevilen İsmet Özel ve *Sezal Karakoç* gibi şairler bunun ender örneklerindedir. Uzun yıllar sağ kanatta anılan toplumbilimci *Cemil Meriç* de köklü bir modernizm eleştirisi yapar.

41 Ünlü Alman toplumbilimci *M. Weber*’in kavramlaştırdığı, “ideal tipler” tarihsel bulguların incelenmesi sonucu, zihinde yaratılan, gerçeklikte tam örneği bulunmayan belli bir toplumsal olgunun tüm tipik özelliklerini kapsamanın yanı sıra, farklılıklarına da işleyen bir kavramsallaştırma biçimi olarak tanımlanabilir. Weber bu zihinsel kavramlaştırmaları kullanarak söz konusu olguyu ideal tip ile arasındaki benzerlik ya da sapmaları karşılatmak suretiyle inceler. *Max Weber, Sosyoloji Yazıları*, (Çev. T. Parla), İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 56.

42 Aslına bakılırsa daha önceden de kapitalist nitelikli sayılabilecek istekler, doğrudan dile getirilememektedir. Türkiye’de devletten bağımsız bir burjuva sınıfının oluşmaması, bu söylemi doğrudan kamuoyuna taşınmamasının ve dolayısıyla da meşrûiyet kazanamamasının bir nedeni olsa gerekir. Bunun yanında Cumhuriyet ideolojisinin güçlü *dayanışmacı* vurgusu ile halkçılık iddiası bu isteklerin yüksek sesle dile getirilmesini engellemiştir.

43 *Ayşegül Komsuoğlu, Siyasal Yaşamda Bir Lider Süleyman Demirel*, Bengi Yayınları, İstanbul, 2008, ss. 21-23.

44 *Tanıl Bora, Türk Sağının Üç Hâli*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 45.

45 *Tanel Demirel, Adalet Partisi İdeoloji ve Politika*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 35.

için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Aşağıda inceleneceği üzere, sağ içinde kendini konumlandıran gerek *Necmettin Erbakan*'ın liderliğini yaptığı İslâmcı akım gerekse *Alparslan Türkeş*'in liderliğini yaptığı milliyetçi akım AP'nin Batılı kalkınmacılık anlayışı ile tam bir uyum içinde değildir. Bu noktada sağ içinde, Avrupa'nın iktisadî konumlanması açısından belirgin farklılıklar bulunmaktadır.⁴⁶

Türkiye'de 1960'lı yıllarda, sağ siyasetin merkezindeki siyasal tutumunu belirleyen II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan yeni denge olmuştur. Savaş sonrası iktisaden çöken Avrupa'nın kıtasal olarak dünya siyasetinin tek merkezi olma ve onu kontrol etme vasfı da sona ermiştir. İktisadî anlamda ABD'ye bağlı bir konuma gelen Avrupa, siyasal olarak da ABD'nin korumasına gereksinim duymuştur. NATO'ya olan güven, son derece önemli bir duruştur. Batı'nın konumlanmasında, önemli bir yer teşkil eder. Türkiye'nin orada olması istenir. Dönemin NATO Genel Sekreteri *Dirk Stikker*'in Türkiye'ye gelişi üzerine bu eğilimlerin temsilcisi *Hürriyet*'in attığı manşet, Genel Sekreterin ağzından aktarılan "*NATO'nun en sadık üyesi: Türkiye*" biçimindedir. NATO, "*Türkiye'ye karşı tüm vecibelerini*" yerine getirecektir.⁴⁷ Modernizmin doğduğu ve biçimlendiği yer olan Avrupa, artık bu coğrafi merkezliğini kaybetmektedir. En azından bunu ABD ile paylaşmak zorundadır. XIX. Yüzyıl aydını için dünya siyaseti Avrupa'dan ibaretken, artık başta Amerika olmak üzere Orta ve Güney Doğu Asya, Uzak Doğu, Afrika ve hatta Arabistan da siyasal olarak dünya siyaseti içindeki yerini almaktadır. Bu da, Batıyı siyasal anlamda bir coğrafi yer olmaktan çıkarmaktadır. Artık Batı ile Avrupa arasındaki eş anlamlılık silikleşmektedir. Bu durumun sağ siyaset üzerindeki en önemli etkisi, siyasal anlamda Batılılaşma ile aradaki mesafeyi azaltmasıdır. Batı'nın liberal demokrasileri, özellikle merkez sağ değerler açısından tersi düşünülemeyecek kadar olağan bir şeydir. Türkiye pratiği açısından da, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) ile arasında bir ideolojik ve toplumsal süreklilik olduğu söylenen DP ve AP geleneği, iktidarını liberal Batı demokrasi modeline borçlu olduğu düşünülürse, bunun faydacı nedenleri olduğu da ortaya çıkmaktadır. ABD'nin bu olumlu imajı 13 Nisan 1966'da kamuoyuna *Hürriyet* tarafından açıklanan Johnson'un ünlü mektubundan sonra sekteye uğramaya başlamıştır.⁴⁸ Bu haberi sürmanşetten veren gazete, Kıbrıs meselesi ile de çok ilgilidir. Aslında kamuoyu tarafından 1964'te bilinen Johnson'un müdahalesi o zaman da yankı yapmıştı. "*Milletçe Hüsrana Uğradık*" manşetiyle çıkan gazete de, bir yetkilinin "*NATO'dan çekilebiliriz*" açıklamasına yer verilmiştir.⁴⁹

Türkiye'deki liberal-muhafazakâr geleneği oluşturan kişiler arasında *Ali Fuat Başgil*'i anmak gerekir. 1940'lı yılların ortalarından itibaren CHP'nin uyguladığı sistemi eleştiren Başgil, *Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti*'nin⁵⁰ başkanlığını yapmıştır. Bu derneğin yayın organı olan *Hür Fikirler Mecmuası*'nda çeşitli makaleleri yayımlanmıştır. 1961 yılında yapılan ve Cemal Gürsel'in tek aday olarak kazandığı Cumhurbaşkanlığı seçimlerine AP'nin aday olarak giren Başgil, DP'nin ilk hükûmet günlerinden beri etkin bir şekilde günlük siyaset konusunda düşüncelerini açıklamıştır.⁵¹ Kore'ye asker gönderilmesine, okullara din dersi konulması gibi konularda DP iktidarına destek vermiş ancak daha sonra bazı DP politikalarına karşı çıkan yazıları olmuş ve soruşturmaya uğramıştır. 1930'lardaki devletçi

46 Mehmet Ali Ağaoğulları, "Aşırı Milliyetçi Sağ", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, (Der. I. C. Schick ve E. A. Tonak), Belge Yayınları, İstanbul, 1998, s. 195; Binnaz Toprak, "Dinci Sağ", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, (Der. I. C. Schick ve E. A. Tonak), Belge Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 245-247.

47 *Hürriyet*, 10 Nisan 1962.

48 *Hürriyet*, 13 Nisan 1966. İlerleyen günlerde de mektuba ilişkin haberler önemli yer tutar.

49 *Hürriyet*, 17 Nisan 1964.

50 Hüseyin Sadoğlu, "Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt: 7*, (Der. Murat Yılmaz), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 307-315.

51 Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Çev. Y. Alogan), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s. 70.

Türkiye’de Batıcılık-Bağımsızlıkçılık Karşıtlığının 1960-1980 Döneminde Yeniden Üretilmesi

uygulamaların savunucusu olan Başgil, 1945’lerden itibaren siyasal açıdan liberal bir tavır almıştır. Başgil, 1948 yılında Birleşmiş Milletlerce (BM) yayımlanan ve imzaya açılan BM İnsan Hakları Bildirgesi’ni normlar hiyerarşisinde iç hukukun üstünde görmesi, onun liberal demokrat rejimlere verdiği açık destektir. ABD öncülüğünde kurulan *yeni dünyada*, Türkiye’nin sistemini yeniden gözden geçirmesini desteklemektedir.⁵²

Devlet otoritesinin, parlâmentonun ve bürokrasinin etkisinin sınırlanmasını isteyen Başgil’in düşüncelerinde iktisadî liberalizm göze çarpmaz. Hatta iktisadî yaşamda devletçi yönetime sıcak bakar, 1960’lı yıllardaki plânlı kalkınma ve sosyal refah devleti siyasetlerine yakındır. O dönemde, yeni-liberal bakış açısı sağ siyasetlere egemen olmadığından bu durumu olağan karşılamak gerekir. Ancak Başgil’deki devletçi vurgu dikkat çekicidir. Başgil’in bu bakış açısı, “*Türk lâikliği*” olarak nitelenen uygulamaya eleştirel bir bakış yansıtır. İslâmîyet ve Hıristiyanlık meselesinin tarihsel ve kuramsal farklılıklarına göre değil de, laiklik uygulamalarının sonuçları bakımından bir eleştiri yapmıştır. Batı’yı ikiye ayırarak yapılan (*Ango-Amerikan ve Fransız*) bu ayırım, sağ ideologlarca benimsenecektir. Bu yanıyla Batılı bir bakış açısı vardır. Ancak daha çok, Batı’nın Hristiyan demokrat-muhafazakâr geleneğinin Türkiye’deki kurucusu sayılabilir.⁵³

Türkiye’de sağ siyasetin Avrupa veya Batı konusundaki olumsuz tavrı kültürel alanda olmaktadır. Tanzimat’tan bu yana, Avrupa konusunda, tüm düşünce akımlarının iktisadî ve kısmen de siyasal bakımdan olumsuz tavır takınmadıklarını, aksine Avrupa’nın “*fenni*”, “*ilmi*”, “*teknîği*”, “*ticareti*” gibi konularda, Avrupa’ya özendikleri söylenebilir. Yine aynı şekilde, meşrutî monarşiye geçişle birlikte, hiçbir siyasal akım “ *padişahın yetkileri niye kısıyor?*” şeklinde bir tepki vermemiştir. Verilen bazı tepkiler de, Avrupa’yı kültürcü veya uluslararası siyasetin kapsamında değerlendiren bakışlardır.

Bu dönemden, çağdaş Türkiye’nin düşünce yaşamına miras kalma “*yanlış Batılılaşma*” retoriği bu tavrı en iyi anlatan örnektir. Ş. Mardin’in⁵⁴ dönemin edebî eserlerine atıfla yaptığı çözümleme ile İ. Ortaylı’nın⁵⁵ “*Tanzimat adamı*” olarak nitelendirdiği kişilerin kafa karışıklığının temeli, kültürel motiflidir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra tekrar su yüzüne çıkan tartışma, özellikle 1960’lı yıllardan itibaren Türk sağının itibarı yüksek teması olmuştur. Şöyle söylemek de mümkündür ki, sağ içinde iktisadî ve siyasal olarak ortaya çıkan ayrılık, kültürel alanda silikleşir. Türk sağında, merkez de dâhil olmak üzere, Avrupa ve daha geniş anlamıyla Batı’nın kültürel kodlar, Batı’nın çirkin ve istenmeyen yüzü olarak görülmüştür. Merkezde yer alan bir Cumhuriyet kuşağının temsilcisi olan *Ahmet Emin Yalman*’ın tutumu, merkez sağın da, bu kültürel bakışa katıldığını gösterir. Çok partili yaşama kuşkuyla bakan, bunun yanında iktisadî liberalizmi destekleyen Ango-Amerikan modelini savunan ve hatta Prens Sabahattin çizgisine atıflar bulunan ve komünizm ile mücadelede AP ile birleşen Yalman,⁵⁶ Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan laiklik metotlarını gerekli görse de, artık bunların (1950’lerin sonu) uygulanamayacağını öne sürer. Yalman, iktisadî devletçiliğe getirdiği eleştiriye, “*yenilik taassubu*” kavramıyla dinsel tutuculuğa karşı çıkan ama *din düşmanı* olmayan laiklik vurgusuyla birleştirir.⁵⁷

52 Ali Fuat Başgil, *Demokrasi Yolunda*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1966, ss. 113-114.

53 Ali Fuat Başgil, *Din ve Laiklik*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1977, s. 21.

54 Şerif Mardin, “Tanzimattan Sonra Arışı Batılılaşma”, *Türkiye’de Politik Değişimi ve Modernleşme*, (Der. E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay), Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 48-55.

55 İlber Ortaylı, “Tanzimat Adamı ve Tanzimat Toplumu”, *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, (Der. Halil İnalçık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu), Türkiye İş Bankası Yayınları, 2019, ss. 421-462.

56 Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Pera Turizm Yayınları, İstanbul, 1997, s. 115.

57 Ahmet Emin Yalman, *Berraklığa Doğru*, Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti Neşriyatı, İstanbul, 1958, ss. 41-50.

AP çizgisine bakıldığında da, aynı tavrı görmek mümkündür. Günlük yaşam pratikleri Batılı gibi olsa da, AP ileri gelenleri, nüfusunun önemli kısmı kır kökenli olan bir toplumda geleneksel kültürel kodları atlamamışlardır. İktisadî ve siyasal olarak Batı ile entegre olmada engel görmeyen ve doğası gereği buna yatın olan merkez sağ, bu iktisadî ilişkilerin doğurduğu kültürel sorunlar karşısında aynı tavrı sergilemekten -en azından- söylemsel düzeyde çekinmiştir. Kadın hakları, öğrenci hareketleri, sol, turizm gibi konulardaki tartışmalar, bu tavra ilişkin örneklerdir.

Böylelikle 1960-80 döneminde, Türk sağı kültürel anlamda Batı'ya mesafeli kalabilmiştir. Bu durumu Türk sağındaki radikal akımların iktisadî bakışlarının yetersizliği ile açıklamaktansa, Türk siyasetine damgasını vuran, kültürel kodlarla siyaset yapma geleneği ile açıklamak daha doğrudur. Toplumun büyük kısmının kırdan yaşadığı ve bu kırdan yaşayan nüfusun hızla kentlere aktığı bir dönemde, kültürel ağırlıklı söylemler oluşturmanın işlevselliği göz ardı edilemez. 1946'dan sonra CHP'nin yapmaya çalışıp başarılı olamadığı ve DP tarafından başarıyla uygulanan bu siyaset; hem bu mirasın etkisi hem de dönemin uygun konjonktürü ile birleşince Türk siyasal yaşamında sağ-sol ayrımına gidecek kadar etkisi geniş olan bir tavır ortaya çıkartmıştır. Örneğin Batı'nın kültürel değerlerine eleştirel olmak, sağcı olmanın gerek ve yeter koşulu olmuştur. Gençlerin saygısız olduğu; hippy kıyafetleri ve saç şekilleri ile dolaştığı; kadınların cinsel obje olduğu, modanın gençliği bozduğu, içki ve kumarın arttığı, fuşun önlenemediği; bencilliğin, çıkarıcılığın yeni nesle hâkim olduğu gibi düşünceler, AP'liler tarafından sıklıkla dile getirilmiştir.

B. Merkez Solun Bakışı

Türk solunun Cumhuriyetten sonra sahneye çıkışı 1960'lı yılların ortasını bulmuştur. Türkiye İşçi Partisi (TİP)'in kurulması ve çeşitli kesimlerden destek bulması solun bu yıllardaki hızlı yükselişinin işaretidir. Dünyada ve özellikle de Avrupa'da sol hareketlerin etkinlik ve mevzi kazanması da, hem orada bulunan öğrenciler vasıtasıyla hem de diğer kanallardan ülkeyi etkilemeye başlamıştır. CHP'de 1965'den sonra güçlenmeye başlayacak olan ortanın solu hareketi giderek partiye hâkim olmuştur. Parti içindeki sağa eğilimli gruplarda bu süreçte tasfiye olmuştur. Genel Başkan İsmet İnönü'nün de ağırlığını ortanın solundan yana koymasıyla birlikte, CHP bir dönüşüm içine girmiştir. Marksist solun "sınıf çelişkisi", "sosyalist devrim" gibi çözümleme araçları yerine "paylaşım", "insanca yaşam" gibi motifleri kullanmaktadır. Özgürlük vurgusu, Marksist "özgürleşme" jargonundan çok Avrupa sosyal demokratlarının söylemini çağrıştırmaktadır.

*Bülent Ecevit'in düşüncelerini, onun düşüncelerinin yayım aracı konumundaki Özgür İnsan*⁵⁸ dergisinden izlemek mümkündür. Çoğu merkez solda yer alan, sosyal demokrat diyebileceğimiz kişilerin yazılarının yayımlandığı dergi daha ziyade Ecevit'in görüşleriyle biçimlenmektedir. Ecevit, Marksist soldan kendini ayırsa da, Marksist çözümleme araçlarına bazen başvurmuştur. CHP'nin devrimciliğini yeniden tanımlama uğraşındadır. Ecevit aslında eskiden bir kopuştan ziyade bir devamlık vurgusu yapmaktadır. Ona göre CHP yarım bıraktığı işi tamamlamalıdır.⁵⁹ Ecevit'in dayanak noktası ise 1960 sonrası beliren *plânlı ekonomi, sosyal güvenlik, devlet müdahalesi* gibi sosyal devlet uygulamaların

58 Haziran 1972 ile Ekim 1975 arasında yayın hayatını sürdüren dergide Ecevit'ten sonra en çok yazı yazar kişiler Haluk Ülman ile Ahmet N. Yücekök'tür. Birçok kişiye sayfalarını açan dergide Tevfik Çavdar, Bozkurt Güvenç, Şerif Mardin, Ahmet İsvan, Mustafa Akdağ, Mete Tunçay, Ahmet Taner Kışlalı, Mümtaz Soysal, Turan Güneş, A. Başer Kafaoğlu, Ergun Türkcan, Kemal Derviş, Emre Kongar, Orhan Koloğlu gibi kişilerin de yazıları yayımlanmıştır. Ertuğrul Günay, "Özgür İnsan Dergisi", Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt: 8, (Der. M. Gültekinil), İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 242.

59 Bülent Ecevit, *Ortanın Solu*, Kim Yayınları, Ankara, 1966; Bülent Ecevit, *Bu Düzen Değişmelidir*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 100-105.

Türkiye’de Batıcılık-Bağımsızlıkçılık Karşıtlığının 1960-1980 Döneminde Yeniden Üretilmesi

yaygınlaşmasıdır. Aslında bunun yaygınlaştığı yer Avrupa’dır. Avrupa’da 1960’lı yıllarda sosyal demokrasi kavramı, Marksist çözümlerinin hâkimiyetinden arınmış, kapitalist devleti *Keynesci* iktisat politikalarıyla yönetmeye aday bir konumdadır. Bu noktada, klâsik CHP anlayışından farklı biçimde Batı’ya, özellikle iktisadî alanda eleştiriler getiren bir figür olan Bülent Ecevit, partinin başına geçer. Sokaklarda “*Ne Rusya ne ABD, tam bağımsız Türkiye*” sloganlarının atıldığı ve “*toplumsal gelişmenin iktisadî gelişmenin önüne geçtiği için*” muhtıra verildiği bir dönemde, Bülent Ecevit, “*bu düzen değişecek*” sloganıyla kitlelerden oy istemiştir. 1965’ten beri iktidarda olan ve iç çatışmalarla hayli yıpranan AP’ye olan desteğin düştüğü bir dönemde, 1973 Milletvekili Genel Seçimlerinde CHP birinci parti olarak çıkmıştır. Bu seçimi, CHP’nin kazandığı *ilk gerçek seçim* olarak görenler de çoktur. Ecevit, o günlerde yine gündemde olan, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile olan ilişkileri değerlendirirken; iktisadî yönden Avrupa ve Türkiye’nin konumunu “karşılıklı çıkar ilişkisi” biçiminde tanımlamaktadır. Bu ise, Avrupa ile Türkiye’nin konumlanışlarının iktisadî bağlamda eleştirmesi anlamına gelmektedir. Özlenen Avrupa refah devletidir ama Avrupa ile iktisadî ilişkiler mevcut yapısı ile sürdürülemez.⁶⁰

Ecevit’in kapitalist dünya ile kurulan ilişki biçimine itirazı, ulus-devletin iktisadî bağımsızlığı düşüncesini içerse de, daha önemli olarak; iktisadî olarak Avrupa standardında olma, onunla eşit konumda olma idealini taşır. Demirel için söylenen, *sosyal-liberal* terimi, Ecevit için de *modern kapitalist* biçimde dile getirilmiştir. Buradaki “modernlik” kapitalizme eleştiriyi içerir. Ancak devrimci bir yolla onu devirmeme inancını da kapsar. Geniş kapsamlı bir işçi hareketine dayanmak yerine, geniş kapsamlı sınıfsal bir uzlaşma aranmaktadır. CHP’nin klâsik çizgisinden hem bir kopuş vardır hem de bir devamlık. Ecevit’in söylemi, Batı karşıtlığından ziyade, o dönemde hayli artmaya başlayan ABD karşıtlığı içerir. Halefi olduğu hükümetçe ABD’nin baskılarıyla yasaklanan haşhaş ekimini serbest bırakması, Türkiye’nin garantörü olduğu Kıbrıs Adası’na askerî harekât yapması ve kamuoyundan gelen (özellikle üniversite çevresi) *bağımsızlıkçı* ve *devrimci* sloganlara karşılık vermesi, onu bir anda solun önderi hâline sokmuştur.⁶¹

Ecevit, düzen değişikliğinden 1961 Anayasası ile getirilen sistemin reformlar yoluyla hayata geçirilmesini kast etmiştir. Ona göre ortanın solu hareketi bir anayasal hareketidir. Parlâmentarizm, bazı vurgu farkları olsa da, her iki ana akım tarafından tartışmasız kabul görmüştür. Merkez sağın, *siyaseten* sola kapamak istediği parlâmento, merkez sol tarafından etkin biçimde kullanılmak istenmektedir. *Sokak hareketleri, demokratik toplum kuruluşları, sendikalar* merkez sağ açısından ayak bağı olarak görülürken; her biri Avrupaî kurumlar olan bu kurumların merkez sol tarafından hararetle desteklendiği görülmektedir.⁶² Zamanla aralarında iyi ilişkiler tesis edilecek ve bu kurumlar CHP’ye kitlesel destek verecektir. Özellikle Kıbrıs Harekâtından sonraki dönemde kurulan *Milliyetçi Cephe* (MC)⁶³ hükûmetine duyulan tepki ve MC hükûmetinin geleneksel sağ seçmenin bir kısmınca benimsenmesine, ABD’nin silâh ambargosu ve yükselen Batı karşıtlığı eklenince, Ecevit 1977 Milletvekili Genel Seçimlerinde oyların %43’e elde edebilmiştir.⁶⁴ Ülkedeki hava artık Ecevit’in parlâmentarizmiyle zapt edemeyeceği aşamaya gelmiştir. Çeşitli

60 Bülent Ecevit, *Türkiye 1965-1975 CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit’in 1976 Bütçesi Üzerinde Millet Meclisinde Yaptığı Konuşma*, Ajans Türk Matbaası, Ankara, (tarihsiz), s. 113.

61 Hikmet Özdemir, “Siyasal Tarih (1960-1980)”, *Çağdaş Türkiye Cilt: 4*, (Yay. Yön. S. Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 254.

62 Ahmad, s. 178.

63 Sol “tehlîke” karşısında tüm sağ partiler, aralarındaki ayrılıkları bir yana koyarak birleşmişlerdir. Bunlar arasında Ecevit’in ilk başbakanlığındaki koalisyon ortağı olan Erbakan’ın partisi de bulunmaktadır.

64 Bu oy CHP’nin çok partili yaşama geçildiğinden bu yana (1946 seçimleri sayılmazsa) aldığı en yüksek oydur. *Milletvekili Genel Seçimleri 1923–2011*, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2012.

sol hareketlerin arzusu olan ve yaklaşık 10-12 yıldır ülke gündeminde bulunan *devrim* düşüncesi, merkez sola sirayet etmiştir. 1970'lere kadar sokaklara egemen olan solun, bu ağırlığının dengelenmesi için önlemler alınmış, "komando" denilen ve Muhafazakâr-Milliyetçi yapıda gençlerden oluşan bir teşkilat oluşturulmuştur. Sağın parlâmentarizme güvenmeyen ve Batı'ya mesafeli yanını oluşturan bu gruplar, kısmen merkez sağ tarafından da desteklenmiştir. Merkez sol bu dönemde Batılı anlamda (sağ ve solun dengeli olduğu) bir parlâmentarizm konusundaki ısrarını sürdürmüştür. Bu ısrar, sadece sıkıyönetim isteyen sağa karşı değil, devrim isteyen sola karşıdır da...⁶⁵ Türkiye'de merkez solun siyasal olarak Avrupa ile sorunu olduğu pek söylenemez. Sovyet tipi bir şûralar hükûmeti hiçbir zaman CHP'nin amacı olmamıştır. Ayrıca 1965'yen sonra yıldızı parlasa da, gençliğin radikalizmi yerine parlâmentarizmi tercih etmesinden dolayı 1970'li yıllarda siyaseten etkisini kaybeden TİP de, 12 Mart'a kadar SSCB karşıtı sayılabilecek bir tavır sergilemiştir. Avrupa solu olarak adlandırılan bu akım, Türk solunda ideolojik düzeyde pek prim yapmamaktadır.

Solun *kültürel* olarak Avrupa ile olan yapısal bir sorunu yoktur. Zira Avrupa, işçi hareketlerinin en yoğun olarak yaşandığı ve solun iktidara gelebildiği yerdir. Ancak burada iktisadî olarak Avrupa karşıtlığı ile kültürel olarak Avrupa yandaşlığını karşılaştırmak zor olabilir. Çünkü iktisadî olarak "bizi" sömürmeye çalışan bir Avrupa düşüncesinin, uygarlık beşiği olarak Avrupa idealiyle düşünsel anlamda çatışması çok olasıdır. Bülent Ecevit'in edebiyatçı kimliği ve çoğu edebiyatçı veya sanatçı olan *Mavi Anadolu*cularla olan kişisel ve fikrî dostluğu, CHP'nin kültür siyasetine damgasını vurmuştur. TRT'nin başına *İsmail Cem*'in getirilmesi, bu anlayışın en önemli yansımalarından biridir. Batılı değerlerle barışık bir kişi olan Cem, *modern yerlilik* ile Batılı değerlerin bir sentezidir. Aynı şekilde Kültür Bakanlığı yapan *Ahmet Taner Kışlalı* da Avrupa'da eğitim almış ancak kültürel anlamda sentezci görüşleri ön plâna çıkarmıştır. Daha birçok simge isim vermek mümkündür. Ayrıca 1960'lardan beri Türk Dil Kurumu (TDK)'na egemen olan "öz Türkçeci" gelenek ve Ecevit'in de bu geleneği desteklemesi, merkez sağla solun arasındaki kültürel Batıcılığın simgesel öğelerinden biridir. Dilde sadeleşme yanlısı TDK çevresi, Arapça ve Farsça kökenli Türkçe sözcükler konusunda hayli titizdir. Bunları gündelik yaşama sokma sokmama uğraşı, sağ ve sol arasındaki kültürel siyasetin önemli bir mevziisi olmuştur. Sağ kanattan gelen eleştiriler; TDK'nin siyasallaşarak sol kanattan kimselerin eline geçtiği ve onların da dilde *tasfiyecilik* yaparak Türkiye'yi kültürel bağları olan İslâm uygarlığından kopararak Batı uygarlığına kolu kanadı kırık şekilde teslim etmeyi amaçladıkları yönündedir.⁶⁶

Ecevit Batı kültürüne sahip bir aile içinde yetişmiş olmasına rağmen, siyasal alandaki tavrı kültürel alanda farklılaşır. Batılı kültürel değerlerle, yerli değerler arasında, yerli değerleri önemseyen bir sentez arayışı içindedir. *Kemal Tahir*'in Ecevit üzerinde etkisi görülmektedir. Ecevit de bu söyleme uygun bir strateji izlemektedir. Solun oy alabileceği yoksul ancak muhafazakâr kesimlere seslenebilmek için, aldığı mirası sorgulamaktadır. Bu en çok kültürel alandaki söylemlerde izlenmektedir. Oysaki iktisadî ve siyasal alanda takındığı tavır da buna benzemektedir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin temsil ettiği bürokrat-seçkinci yapı ile halk arasındaki ayrılığı gidermek üzere siyasal söylemini oluşturmaktadır.

65 Ahmad, ss. 182-189.

66 Hüseyin Sadoğlu, *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 245. Eleştiri dozunu arttırıp komplo teorileri üretenler de bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmının entelektüel nitelikte kişiler olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Örneğin, dildeki sadeleşme akımının SSCB tarafından (yani komünizm) dayatılan ve Türkiye'nin Sovyetler içindeki Türki unsurlarla bağını koparmayı amaçlayan bir siyasetin en önemli mevziisi olduğunu iddia eden görüşlere çok rastlanır.

Türkiye’de Batıcılık-Bağımsızlıkçılık Karşıtlığının 1960-1980 Döneminde Yeniden Üretilmesi

Sağ ve sol arasında, Avrupa’ya bakış konusunda genel hükümler vermek; iktisadî, siyasal ve kültürel olarak bir ayırım yapılsa bile çeşitli sorunlar içermektedir. İlk olarak, böyle bir ayırım yapma işi iktisadî, siyasal ve kültürel alanların birbiriyle olan ilişkilerini kısmen yok saymayı gerektirmektedir. Yukardaki çözümlemede indirgemeci bir yönleme kaymamaya özen gösterilmiştir. Ancak sonuçta üç ayrı alanın çerçevesine giren özellikler seçildiği için böyle bir sakınca her zaman bulunmaktadır. İkinci ve daha önemli zorluk ise, sağ ve solun kendi içinde ideolojik olarak hiçbir şekilde homojen bir yapı arz etmemesidir. Bu farklılık bazen öyle görünümlere yol açmaktadır ki, sadece bir özelliğinden dolayı sağda kabul edilen ya da kendisini sağda sayan bir akım ya da kişinin, diğer değerleri sol içinde olabilmektedir. Sağ ve sol ayrımı içinde iktisadî, siyasal ve kültürel olarak ayrı ayrı bir inceleme yapılması ise meseleyi hayli seçmeci bir yönleme götürme tehlikesi taşımaktadır. Bundan dolayı, Türkiye’deki siyasal yelpaze içinde belirgin özellikleri ön plâna çıkmış olan akımların ve bu akımların temsilcilerinin, söz konusu belirgin özelliklerini başlık altında toplayıp Batı’ya olan bakışları belirlenmeye çalışılacaktır.

IV. Batıcılık

1960-80 arası dönemde Türk siyasal yaşamında görünürlüğü en az olan akım Batıcılık gibi görünse de, Batı ile zaten iç içe olunduğundan⁶⁷ Türkiye’deki siyasal yelpaze içinde Batı’yı olunmayanların ağırlıkta olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye’nin siyasal düşünce dünyasına egemen olan eğilim, Cumhuriyetin ilk kuşağı tarafından benimsenen, Batı uygarlığının bir bütün olduğu ve Cumhuriyetin kuruluşundan beri izlenen yolun Batı uygarlığını bütünüyle⁶⁸ ıktibas etmekten geçtiği düşüncesidir. Aslında buradaki bütünüyle kabul düşüncesinin altında yatan şey, Batı ile geniş anlamda Türk kültürünün bir sentezini yapma iddiasıdır.

Özellikle *Forum* dergisi etrafında toplanan yazarlarca savunulan bu görüşlerin temelinde Türkiye’de bir kültür değişikliğinin yaşandığı kabulü bulunmaktadır. Bir edebiyat dergisi olsa da, *Varlık* bu alanda öne sürülen tezlerin tartışıldığı yer olmuştur. Batılılaşmanın sınırları ve koşulları kişiden kişiye farklı değerlendirmelere tâbi tutulsa da, neticede Batı’nın tercih edildiği açıktır. Hatta *T. Z. Tunaya*, Peyami Safa’nın çıkarttığı *Türk Düşüncesi* dergisini de bu kapsam içinde değerlendirmektedir.⁶⁹ İlerleyen dönemlerde muhafazakâr kimliği öne çıksa ve 1960-80 arası Batı karşıtlığının bazı temel argümanları için önemli bir atıf noktası olsa da, *Peyami Safa*, Batı’nın tekniğinin alınması konusunda *bütüncü* bir tavır sergilemiştir. İlerleyen dönemler, özellikle sol hareketleri Batı’yla birleştiren düşünce iklimi, onu muhafazakâr geleneğin içine itecektir. Bu Batıcı tavrın en önemli özelliği Doğu’yu, özgürlüğü ve akıllı boğan bir yapı olarak çözümlemeleridir.⁷⁰ *Cahit Tanyol*’un *Varlık* dergisinde çıkan bir makalesinde, Türkiye’nin kültürel olarak köklerinin her ne kadar Doğu’da olduğu kabul edilse de, gidilen zorunlu yönün Batı olduğu ve olması gerektiği vurgulanmaktadır. *Tanyol* “*Tanzimat’tan beri birinden diğerine göç ediyoruz*” diyerek⁷¹, bunun *dramatik* bir olay olduğunu ancak aynı zamanda da, kaçılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Batı’dan korkmak ya da kaçmak faydasız bir uğraştır.⁷² Bu bakış açısı

67 Türkiye Avrupa Konseyi’nin kurucu üyesidir ve 1949’dan beri Avrupa Konseyi Parlamentosunda temsil edilmektedir. Ayrıca o gün adı AET olan Avrupa Birliği’ne girmek için çalmalarını sürdürmektedir.

68 *Tunaya*, eserinde bu görüşü savunanlar Batıcılık düşüncesi açısından “bütüncüler” olarak sınıflandırmaktadır. Tark Zafer Tunaya, *Türk Siyasal Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2004. s. 129.

69 *Tunaya*, s. 130

70 Ceyhan Atuf Kansu, “Avrupa Uygarlığı ve Gelenekler”, *Varlık*, No: 410, Yıl: 1954, s. 25.

71 Cahit Tanyol, “Batı-Doğu Dramı”, *Varlık*, No: 396, Yıl: 1953, ss. 23-25.

72 Yaşar Nabi, “Geriliğe Karşı”, *Varlık*, No: 367, Yıl: 1951, s. 48.

Abdullah Cevdet ile başlayan geleneğin en açık örneğidir. Batı Avrupa'yı model olarak seçip bu uygarlıkla uyum sağlamak için çaba sarf etmek gerekmektedir. Bu bakış açısı sadece Batı'nın neden örnek alınmasının nedenlerini sıralamamış, ondan daha etkili olarak Doğu'nun niçin geri kaldığını tasvir etmeye de çalmıştır. Artık Türkiye'nin yönü *uyuşuk* olan ve özgür olunamayan Doğu değil, Batıdır.⁷³

Bu yazılardaki ortak tema, özgürlük duygusu ile Batı kültürünü eş tutma eğilimidir. Özgürlükten kasıt ise bireysel özgürlüklerden ziyade (bireysel özgürlükler için daha zaman vardır) toplumsal ilerlemenin sağlanması anlamındaki özgürlük vurgusudur. Batı'nın ilerlemesi ise gerçekleştirdiği reformlar ve devrimler ile olanaklı olmuştur. Cumhuriyet Devrimi ise Türkiye'yi Batı'nın reform ve devrimlerle ulaştığı uygarlık düzeyine taşıyacaktır. Batı'nın bilimi, düşüncesi, sanat ve kültürü bir bütündür ve Türkiye ona ulaşmalıdır. Siyasal olarak da Batı tipi bir demokrasi benimsenmelidir.⁷⁴ Baticılık tartışmalarına sirayet eden önemli bir konu da *hümanizma* meselesidir. *Yücel* dergisi etrafında ortaya atılan ve Türkiye'de kültür, sanat ve eğitimle yaratılacak bir hümanizma cereyanı sayesinde Batı ile bütünleşmenin mümkün olduğu üzerine görüşler dikkat çekicidir. Nasıl ki, Batı Yunan ve Lâtin kaynaklara inerek hümanist bir uygarlık kurmuş ise bunun aynısını çok kısa zamanda Türkiye'de yapmak mümkündür.⁷⁵ *Nurullah Ataç*'in deyişiyle Türk kültürünü "Şekspir yoluyla" yeniden kurmak için Yunan ve Lâtin kültürünü bilmek, öğrenmek ve uygulamak lazımdır.⁷⁶ Bunun sonucunda bir Türk Hümanizması kurmak ve Batı ile sentezlenmiş yeni bir Türk kültürü inşa etmek mümkün olacaktır. Bunun için tüm Türk tarihi bu gözle yeniden okunacak ve yeniden değerlendirilecektir. Batı klâsiklerinin Türkçeye çevrilmesi girişimi, lise eğitimi içinde Lâtince dersler konması bu girişimin ilk mayası olmuştur. Ancak daha sonralar sadece kültür alanında kalan Mavi Anadoluçuluk akımı bu bayrağı devralacaktır.

Türkiye'de bu düşüncelerden mayalanan ve Türkiye'deki Batılılaşma sorununu siyasal yaşama taşımaya çalışan önemli bir girişim *Forum* dergisi olmuştur. Forumun ilk sayısında (1 Nisan 1954) yayımlanan "*Forum Davası*" adlı bildirmede⁷⁷, Batılılaşma kültürel ve özcü bir yaklaşımla değil, siyasal yaşama etkisi bakımından değerlendirilmiştir. Türkiye'de bir devrim süreci yaşandığı, bunun Atatürk sayesinde başarıldığı ve Batı'yı örnek alan bir sistem kurulduğu veri olarak kabul edilmektedir. Ancak sürekli devrim sürecinde yaşanamayacağına göre, artık Batı tipi siyasal bir yaşam kurmak ve bunu geliştirecek düşünsel açılımlar yapmak gerekmektedir. Bunun temeli de Batı'nın dünyaya yaydığı en önemli değer olan *bilimsellik*dir. Bu zihniyet Türk toplumuna yayılmadıkça, Türkiye Batılılaşamaz.⁷⁸ *Forum* dergisinde çıkan isimsiz yazılar incelendiğinde Türkiye için istenilen şeyin liberal bir Batı demokrasisinin işler bir şekilde yaşama geçirilmesi olduğu görülür.⁷⁹ Atatürk'ün temel amacının ve Cumhuriyet Devriminin temel istikametinin böyle bir sistem olduğu görüşünü, özgürlüğün Batılı toplumların kaynağı olduğu savıyla temellendirmektedirler. Totaliter bir devlete özenen tek parti uygulaması elettilmiş ve bir "*trajedi*" olarak görülmüştür. Türkiye'nin demokrasi yoluyla Batı ile bütünleneceğine olan inanç, Cumhuriyet Devriminin zorunlu istikameti olarak addedilmiştir.

73 Çetin Özek, "Devrimlerde Batıya Yöneliş", *Hürriyet*, 25 Ağustos 1960.

74 Çetin Özek, "Devrim İçin Laiklik", *Hürriyet*, 18 Ağustos 1960; Ceyhan Atuf Kansı "Atatürk ve Demokrasi", *Varlık*, No: 400, Yıl: 1955, s. 54.

75 Elvan Torun, "Yücel Dergisi ve Dergi Etrafında Gelişen Edebi Faaliyetler", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, ss. 165-168.

76 Nurullah Ataç, *Ararken*, İstanbul, 1954, ss.32-34.

77 "Forum Davası", *Forum*, No: 1, Yıl: 1954.

78 Aydın Yalçın, "Türkiye'de Demokrasi", *Forum*, No: 35, Yıl: 1955, s. 52.

79 "Devrimler ve Demokrasi Meselemiz", *Forum*, No: 59, Yıl: 1956; "Biz Ne İstiyoruz?", *Forum*, No: 60, Yıl: 1956; "Kurtuluş Yolları", *Forum*, No: 44, Yıl: 1956, "Tek Yol Hürriyettir", *Forum*, No: 57, Yıl: 1956.

Türkiye’de Batıcılık-Bağımsızlıkçılık Karşıtlığının 1960-1980 Döneminde Yeniden Üretilmesi

Bu Batıcı görüşün bakış açısı 1960-80 döneminde sağ ve sol içindeki Avrupa konumlandırmasını derinden etkilemiştir. Safların belirginleştiği 1960-80 döneminde, Türk düşünce dünyasına köklü bir biçimde eklenen Batılılık, hem tartışılmış hem de Batılılık anlayışının farklılaşması çerçevesinde yeni bakış açıları gelişmiştir. Batı’nın siyasal yönünü vurgulayan ve Türkiye’deki ender liberal akımlardan olan *Forum* çevresi, merkez sağ siyaseti ve merkez sol siyaseti etkilemiştir. Avrupa’ya stratejik ve konjonktürel açıdan mesafeli duran milliyetçi kesimin bir bölümünce ve Avrupa’ya iktisadî açıdan eleştirel olan sol kesimin bir bölümünce de, siyasal anlamda kabul görmüştür.⁸⁰ Batıcılık ile ilgili üzerinde durulması gereken bir önemli nokta da, kültürel anlamda Türkiye’yi Batı uygarlığı (özellikle Avrupa) içinde gören, ama Batılı değerleri Türkiye içinde yeniden üreten *Mavi Anadoluculuk* akımıdır. Her ne kadar, edebiyat ve sanat çevresiyle sınırlı gibi gözükse ve sol ağırlıklı gibi algılsa da, Batı ile sorunlu olmayan tüm yelpaze tarafından açıkça ya da zımnen içerildiği söylenebilir. Ancak çok sınırlı bir kesime hitap eden görüşleri, seçkinci kalmış ve siyasallaşmamıştır.

Anadolu’yu ve Türklüğü sadece Türk-İslâm uygarlığı çerçevesinde değil, Türklerin Anadolu’ya gelmeden önceki (1071 öncesi) dönemleri de kapsayacak biçimde yeniden tanımlayan bir akım olan Mavi Anadoluculuk; *Sabahattin Eyuboğlu*, *Cevat Şakir Kabaağaçlı*, *Azra Erhat* öncülüğünde ortaya çıkmıştır.⁸¹ Eyuboğlu, Osmanlı’nın Anadolu’nun kültürel zenginliği yerine Acem ve Arap kültürlerinden beslendiğini vurgulayarak, kendini Pîr Sultan Abdal tarafında konumlandırmıştır. Bu mecaziyla düşüncesinin merkezini belirlemektedir. Artık kaynak Anadolu olmalıdır. Çağdaşlığı Pîr Sultan simgelerken; yobazlığı, geriliği Osmanlı saray ve saray kültürü simgelemiştir.⁸² Sarayın yerini alan Anadolu coğrafyasındaki kültürel çeşitlilik tüm tarihsel birikimi ile kabul edilmiştir. Hitit’ten Eski Yunan’a, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı, Mavi Anadoluculuk akımının kültür kümesi içinde çağdaş Türk kültürünün potasında eritmeye çalışılmıştır. Tüm bu kültürlerin birikimini sentez etmiş idealleştirilmiş bir halk algısı vardır. Bu halk Batı’daki hümanizmaya eklenilebilecek niteliktedir. Mavi Anadoluculara yakın durmuş *Vedat Günyol*, hümanizmayı insanın kafasıyla dünyayı algılaması olarak görmüş, kilise dogmalarına karşı halkın başkaldırısı olarak yorumlamıştır.⁸³

Buradaki Batı imgesinde, devletçi bir duruş yerine daha popülist bir ton bulunmaktadır. Batı uygarlığı, insanlığın tüm birikiminin toplamı olarak varsayılmaktadır. Batı’nın oluşturduğu kültür kümesinin içinde, olumlu veya olumsuz tüm yönleriyle, tüm insanlığın dolayısıyla da, Anadolu’nun da katkısı vardır. Batı iktisadî olarak eleştiriye tâbi tutulmakta ancak bu eleştiri de Batı içinden yapılmaktadır. Bir başka anlatımla, Batı’nın eleştirisini de Batı içinde aramakta yarar vardır. Batı belki de bunu kendi yapabildiği için, insanlığın bakiyesini bünyesinde barındırmaktadır. Bu noktada bütüncül bir Avrupa ya da Batı imgesi olduğu gözden kaçmamalıdır. Evrenselle eş değer bir konumu vardır. Mavi Anadoluculuk, bu yönüyle Gökalpçi çizgiden uzaklaşmaktadır. Gökalpçi sentez düşüncesinde Batı uygarlığı ile Türk (Müslüman+Türk) kültürü, uygarlığın teknik ve bilgi birikimi ile kültürün öznel yapısı içinden çıkacaktır. Mavi Anadoluculuk ise, zaten uygarlığın içinde kendisinin de katkısı olduğunu varsaydığından ayrı bir kültür kümesini çok fazla vurgulamaz. Mavi Anadoluculuk, uygarlık ve kültür ayırımına karşı çıkarak, “*insanlığın değer olarak nesi varsa bugün için ancak Avrupa kafasıyla faydalı olabileceğine inanıyorum*”

80 Hamit Emrah Beri, “Kemalist-Liberal Sentez Çabası: Forum Dergisi”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Cilt: 7*, (Der. M. Yılmaz), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 535-540.

81 Bu yapıların Güneş-Dil Teorisiyle aynı mantığı içerdiğini iddia edenlerin yan sıra buna karşı çıkan kişilerde bulunmaktadır. Murat Belge, “Mavi Anadolu Tezi ve Halikarnas Balıkçısı”, *Birikim*, Sayı: 210, Yıl: 2006, s. 33.

82 Sabahattin Eyuboğlu, *Pîr Sultan Abdal*, Cem Yayınları, İstanbul, 1993, s. 72.

83 Vedat Günyol, *Daldan Dala*, Adam Yayınları, 1982, s. 14.

demektir.⁸⁴ Bu bakış açısı, onları Gökalkpçı Batılılaşma anlayışından koparmaktadır. Tek bir uygarlığın varlığının kabulü, o uygarlığa geçişi zorunlu kılar. Batı'nın ve Batılı zihniyetin olumlanması, Anadolu'nun *geriliği* kullanılmamıştır. Tam tersine, Anadolu'nun varlığı ve katkısı sayesinde bugünkü Batı uygarlığının yaratılabildiği tezi savunulmuştur. Batı'nın, Eski Yunan ve Hıristiyan kökleri üzerine inşa edildiği görüşüne karşı çıkarak, Batı'nın kaynağı olarak İyon kültürünü koymuşlardır. İyon kültüründe teknik bilginin üstün tutulmasının Batı'nın ayırt edici yanı olduğu ısrarla vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, Avrupa'nın Yunanistan'dan aldığı kültür, aslında Anadolu'nun Batı kıyılarından ona taşınan, aktarılan kültürdür. Böylece Batı'ya kaynaklık eden kültür mirasın bugünkü sahibi olan Anadolu Türklerinin Batılılaşması, aslında iktibas ettikleri uygarlığı tanımaktan ibaret olmaktadır. Kültür üzerinden yapılan bu Batılılık tanımı, çoğunlukla kentli ve entelektüel sol çevrelerce benimsenmiştir. Zaten Günyol'un söyleminde de, Batı'ya yapılan övgünün bir nedeni de, ürettiği kötülükler için geliştirdiği panzehir olan *sosyalizmdir*. Türklerin Anadolu'ya gelerek tüm bu birikimin sahibi ve "*çocuğu*" olduğu iddiası, Batı ile Anadolu'yu birleştirir. Türklerin Anadolu'ya gelirken edindikleri Müslümanlık da yine kendine özgüdür.⁸⁵ Anadolu içinden evrenselciliğe ulaşan bu akım kapsayıcı ve özgün bir ulusçuluk da inşa eder. Eyuboğlu, düşüncelerinin öncülünün Atatürk olduğunu vurgulamaktadır.⁸⁶ Kültür olarak Batılı bir tavır takınan Eyuboğlu, siyasal alanda Batı demokrasilerine doğrudan kar çıkmaya da, iktisadî bir vurgu ile onlar eleştirir. Ancak iktisadî vurgu, edebî bir söylem içinde silikleşir. *Sömürü, ikiyüzlülük* gibi reel politik olmayan kavramlarla yapılan naif bir Batı eleştirisi bulunmaktadır.

V. Bağımsızlıklar

Bağımsızlık, Kurtuluş Savaşı ile birlikte Türkiye'de genel kabul görmüş ve hemen her siyasal akım tarafından -kendi ideolojik argümanları çerçevesinde- olumlanan bir idealdir. Bu bağımsızlık algısı, ulus-devlet modeline uygun olarak, belli siyasal sınırlar içinde tam egemen (iç egemenlik) ve dışa karşı ise haklarını olabildiğince koruyan (dış egemenlik) bir devlet yapısı tasavvuruna dayanır. Ulus-devlet olma iddiasının doğal sonucu bu anlayış "istiklâl-i tam" olarak adlandırılmış ve "tam bağımsızlık" kavramıyla 1960'lara taşınmıştır. Türk Kurtuluş Savaşı'nın, I. Dünya Savaşı'nın galip devletlerine karşı verilmiş olması da *onun emperyalizm karşıtlığını* oluşturmuştur. Emperyalizm karşıtlığı Kurtuluş Savaşı'nın başlarında *kapitalizm karşıtlığını* da içermekteyse de, ilerleyen dönemde kapitalizm karşıtlığı yok olmuştur. Ancak Türkiye'de ulus-devlet kurma sürecinin köklü mirası olarak "tam bağımsızlık" ideali, ki buna bağımsızlık denecektir, ve emperyalizm karşıtlığı Türkiye'deki siyasal düşünce yaşam içinde ve özellikle de, 1960'larn ortasından itibaren hayli vurgulanmıştır.⁸⁷ Özellikle sol tarafından militanca sahiplenilen ve olası bir sosyalist devrimin temel şiarı olarak vurgulanan bağımsızlık ve buna bağlı emperyalizm karşıtlığı, kapitalizm karşıtlığını da içerecek şekilde yorumlanmıştır.

Solun bu vurgusu, onu bu kavram etrafında her zaman birleştirmemiş ve hatta kendi içinde çeşitli fraksiyonlara ayrılmasına da neden olmuştur. Kimin "gerçek" bağımsızlıkçı, kimin "oportünist" olduğu tartışmaları 1965'lerde filiz vermiş ve 1970'lerin sonunda solun kendi içinde çatışmasına kadar varmıştır. Bu dönemde TİP'in Sovyetlerin Çekoslovakya'ya müdahalesine ve Yugoslavya'nın SSCB ile ilişkilerinin bozulmasına kadar, Batı bloğundan bağımsız bir Türkiye vurgusu öne çıkmıştır. 1965 Seçimlerinde TBMM'ye

84 Sabahattin Eyuboğlu, *Mavi ve Kara*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1994, s. 138.

85 Eyuboğlu, 1994, s. 206.

86 Eyuboğlu, 1994, s. 208.

87 Gökhan Atılğan, "Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık (1920-1971)", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt: 8*, (Der. M. Gültekinil), İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 678-679.

Türkiye’de Batıcılık-Bağımsızlıkçılık Karşıtlığının 1960-1980 Döneminde Yeniden Üretilmesi

giren milletvekilleri aracılığı ile TİP, Türkiye-ABD ilişkilerini sorgulamış ve Batı’yı iktisadî yönden eletirmiştir. *Mehmet Ali Aybar’a* göre, tam bağımsızlık korunması ve üzerinde durulması gerekli en önemli konulardan birisidir. Kurtuluş Savaşı, TİP programında görüldüğü gibi, hedefi yalnızca anayurdu düşman istilâsından kurtarmak olmayan; asıl hedefi halkın *sömürgecilerin* ve *sömürücülerin* buyruğundan kurtulması ve bağımsız Türkiye’nin kurulması olan bir savaştır.⁸⁸ Bu doğrultuda büyük devletlerle askerî ittifak imzalanmamasını, Türkiye’de yabancı askerî üsler kurulmamasını ve yabancı askerî personele ödün verilmemesini savunur. Emperyalizm boyunduruğundan kurtulmaya çalışan mazlum uluslarla, dayanışmaya ve işbirliğine gereken önemin verilmesi, parti programında da vurgulanır.⁸⁹

Atatürk dönemini genel olarak olumlasa da, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılması, İzmir İktisat Kongresiyle sınıfların reddedilmesi, millî burjuvazi yetiştirme savı ile dışa bağımlı sermayedar gelişimine yol açılması noktalarında eleştirir. Ancak Kurtuluş Savaşı politikalarını tümüyle olumlar.⁹⁰ Daha sonra parti içinde, *Prag Baharı* ile başlayan tartışma sadece parti için değil, Türk solu için de önemli bir kırılma noktası olmuştur. Bu birinci kırılma noktasında, Türk solu, *Sovyetçi* ve *Sovyet karşıtı* olarak ayrılmıştır. Daha sonra Sovyetçiler de kendi içinde Sovyetlerle ilişkilerin mahiyeti bakımından ayrı düşmüştür. Pragmatik nitelikli bu ayrılış, Sovyet karşıtları arasında da yaşanmıştır. Daha liberal bir çizgi izleyen ve Doğu Bloğu ülkelerinden bazılarının Batı Avrupalı (kapitalist) ülkelerle temas kurmasını ve ülkelerinde SSCB’nin uygulamalarından ayrılarak bazı liberal açılımlar getiren ülkelere olumlu bakanlarla; Çin’deki Mao öncülüğündeki devrimi destekleyen daha otoriter hareketler de kendi içinde çatmaktadır. Bazı gruplar SSCB karşıtlığını 1970’lerin sonunda o dereceye vardırmaştır ki, ABD’nin SSCB karşısındaki tutumunu desteklenmeye başlamışlardır.⁹¹ Daha çok uluslararası sistemde meydana gelen değişikliklere bağlı olarak şekillenen bu ayrılıklar, Türkiye’deki sol hareketlerin Batı’yı konumlandırma biçimlerinin ipuçlarını taşımaktadır.

Çin Devrimini örnek alan gruplar daha çok Asyacı ve Doğucu denebilecek bir çizgi izlemişlerdir. Devrimin Batılı değerlerle değil, Doğulu değerle yapılmasını, zira Türkiye’nin Doğulu bir ülke olduğu vurgusunu yapmışlardır. Avrupa’yı ve Batı’yı Türkiye’nin bağımsızlığı ile uyuşamayacak olarak kabul etmektedirler. Bu dönemde çok revaçta olan Asya Tipi Üretim Biçimi (ATÜB) tezi bu konuda hayli verimli argümanlar sunmaktadır. ATÜB, bireyin topluluklardan ayrı olarak toprak sahibi olması yerine; işgalci durumunda olduğu, doğrudan doğruya *komünal* bir mülkiyet biçimine dayanır.⁹² İlk önemli ayrılık *Mihri Belli*’nin önderliğini üstlendiği Millî Demokratik Devrim (MDD) çizgisidir. Türkiye’de işçi sınıfının oluşmamasından yola çıkan hareket, klâsik Marksist şablonda devrimci sayılmayan küçük esnaf ve sanayici (millî burjuva), aydınlanmış memur ve aydın kesimin desteğini alarak bir devrim yapmayı tasarlamaktadır. Bu noktada bağımsızlık vurgusu, Avrupa’dakine benzer bir yapının Türkiye’de olmadığından hareketle, Türkiye’yi Avrupa’dan ve Batı’dan

88 Mehmet Ali Aybar, *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 14.

89 Aybar, ss. 25-32.

90 Aybar, s. 64.

91 Gün Zileli, *Havariiler (1972 - 1983)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 457-471.

92 Marks’ın, Asyalı toplumların, Batı’daki toplumlardan farklı bir gelişim evresine sahip oldukları savından yola çıkarak derlenen bu görüşün iki temel biçimi vardır: Yerleşik küçük köy topluluklarına dayalı bir yapıda, komünal toprak mülkiyetinin varlığının, doğal koşullar gereği tarımın yapılabilmesi için toplulukların gücünü aşan bir otoriteye duyulan ihtiyaçtan kaynaklandığı, *yerleşik ATÜB* ve göçebe kabile toplumlarında, komünal toprak mülkiyetinin varlığının, coğrafi koşullar bağlamında steplerin beslenme gereksinimini karşılayamamasından ötürü, bu gereksinimin savaş ve yağma yoluyla karşılanmasını örgütlemek için otoriteye duyulan ihtiyaçtan kaynaklandığı, *göçebe ATÜB*. Muzaffer Sencer, *Osmanlı Toplum Yapısı*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999, ss. 41 ve 143-146.

ayrı tutma eğilimiyle desteklenir. SSCB ile ilişkiler eski TKP geleneği kadar olmasa da, sürdürülür.⁹³ Ancak MDD çizgisi için *millet* olgusunun, devrimde öncü bir husus olduğu açıktır. Her ne kadar *ulus* fikrinin Batılı bir kavram olduğundan hareketle, Belli'yi Batıcı konumda göstermek mümkün olabileceksin de, bu ancak yöntemsel bir benzerliktir. Belli'nin çözümlenmelerinde, Doğulu toplumlar için uyarlanmış Marksist çözümle ile Lenin'in ulus tezleri iç içe geçmiştir.⁹⁴

Bağımsızlıkçılık çizgisinin bir kanadını da Kemalist vurgusu belirgin olan *Yön* ve *Devrim* çevresinde toplanan grup oluşturmaktadır. *Yöncülere* göre, Atatürk sonrası dönem anti-empyalist anlayıştan sapıp, Osmanlı'nın yarı-sömürge koşullarına dönüşün açık belirtilerini taşır. 1939'de İngiliz ve Fransızlarla yapılan antlaşma Batı'ya bağlanmayı tesis ederken, Atatürk'ü tam bağımsızlık anlayışından da kopuşu simgeler. Öyle ki, o döneme kadar hiç bir bloğa yaslanmayarak ulusal çıkarlarına uygun hareket eden Türkiye, bu dönemden başlayarak Batı kapitalist sisteminin yörüngesine girecektir.⁹⁵ MDD ve Maoculara olan bazı yakınlıklar olsa da, bu grup yabancı bir ülkedeki devrime dayanmakta isteksizdir. Türkiye'de Ordu'nun desteğini alarak (hatta devrim yapmak için Ordu'yu ajite ederek) bir sosyalist ihtilâl yapma peşindedirler.

Diğer taraftan Hikmet Kıvılcımlı, "*zinde güçlerin öncülüğü*" ve "*millî cephe*" konusunda hem *Yön* çizgisini hem de Belli'nin açıklamalarını eleştirerek kendi tezini öne sürmektedir. Kıvılcımlı, işçi sınıfının öncülüğünde, işçi-köylü ittifakına dayanan Demokratik Halk Devrimi (DHD)ni kurgular. Ona göre, bu birinci devrimde ya da ilk aşamada, emperyalizm karşıtı-demokratik görevler yerine getirileceği için, işçi sınıfı zinde güçlerle (ilerici, anti-empyalist subaylar, öğrenci, gençlik, aydınlar vb.) birlikte yürümeli ve bu güçlerle birlikte "demokratik halk cephesi" oluşturmalıdır.⁹⁶ Bağımsızlıkçılık içindeki Avrupa karşıtlığı *Yön*, MDD ve DHD çizgisinde hayli belirgindir. Kültürel olarak değil ancak siyasal olarak Batılı kurumları küçük burjuva ürününü olarak addeden bu gruplar, parlamenterizmi zaman kaybı olarak görmektedir. TİP çizgisi bunlardan ayrılmakta, hem kültürel yönden hem de siyasal yönden Batılı bir tavır sergilemektedir.

Tüm bu anlatılanlar ışığında, solun, bağımsızlık vurgusunun Batı ile arasına mesafe koymak ve Türkiye'de bir devrimi gerçekleştirmenin dinamiği olarak gördüğü söylenebilir. Bağımsızlıkçılık, sağ siyaset açısından da önem teşkil eder. AP'den kopan İslâmcı ve milliyetçi kanadın ideolojik içeriğinde bağımsızlıkçılık doğrudan Avrupa üzerinden tanımlanır. Soldaki vurgunun aksine, iktisadî olmaktan çok kültürel öğeler taşır. Muhafazakâr olmanın bir gereği gibi algılanır. Avrupalı devletlerin Osmanlı'daki Batılılaşma hareketlerinden beri Türkiye'yi cendereye aldığı (burada iktisadî vurgu artar), bu cendereden -Kurtuluş Savaşı'na rağmen- bir türlü kurtulmanın olanaklı olmadığı düşüncesi işlenir. *Necmettin Erbakan*'ın dönemin tasvirini yaparken kullandığı ve 1970'leri açıklarken kullandığı dil, "millî" olana vurgusu dolayımında bağımsızlıkçılıktan yararlanır. Tam bağımsız ama "millî" bir düzen ister.⁹⁷ Sağın milliyetçi kanadı, bağımsızlık vurgusunu çok işlemez. "*Ne kapitalist ne sosyalist*" iddiasıyla yola çıkan Türkes, eklektik bir yöntemle bağımsızlığı "kendilik/yerellik" ile örtüştürür. Temel amaç esas tehlike olan *komünizme* karşı savaştır. Emperyalizm sadece Batı'dan (Avrupa) değil, SSCB'den de gelmektedir. Komünizmi bazen

93 Atılgan, s. 679.

94 Mihri Belli, *Yazılar*, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1970, s. 291.

95 Doğan Avcıoğlu, *Anglosaksonlar Açısından Türkiye'de Parlamentoculuk*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1980, s. 34.

96 Hikmet Kıvılcımlı, *Kuvayimilliyeciliğimiz ve II. Kuvayimilliyeciliğimiz*, Sosyal İnsan Yayınları, İstanbul, 2007, s. 235.

97 *Milliyet*, 25 Eylül 1969.

Türkiye’de Batıcılık-Bağımsızlıkçılık Karşıtlığının 1960-1980 Döneminde Yeniden Üretilmesi

Batı ahlâkı ile birleştiren ideologlar da görmek olanaklıdır.⁹⁸ Bu noktada bağımsızlıkçılık, yabancı her türlü unsurdan nefret etme hâlini almaktadır. Yerliliğin ve yabancı olmayanın tasnifi ise genellikle muğlaktır. Ama her seferinde solla ilişkilendirilir.

İslâmcılar özellikle kültürel açıdan Batı karşısında yer almakta, her tür Batılı değere tepki duymaktadır. Ancak bu tepki, iktisadî konularda çetrefilli olmaktadır. Solun jargonunu kullanan bazı İslâmcı ideologlar, Batı’yı emperyalist, sömürücü ve yıkıcı olarak konumlandırmaktadır. Ancak teknik alandaki ilerlemesine öykünmekte, bizzat Erbakan “ağır sanayi hamlesi” ile Batı tipi *kalkınmacı* bir model öne sürmektedirler.⁹⁹ Erbakan’ın söylemindeki bu ikili yapı, hem küçük eşraf hem de kırdan kente göç edip varoşlarda yaşayan halka hitap etmektedir. Erbakan’ın söylemindeki sağ yan, işveren olan küçük imalâtçı ve esnaf kesimin desteğini partiye taşır. İşçi ve işveren ilişkisini cemaatvâri bir tarzda tarif etmektedir. Ama aynı zamanda emperyalist ülkelerin Türkiye’yi kapitalistlerin de işçiyi sömürdüğünü, İslâmî düzende bunlara izin verilmeyeceğini dile getirmektedir. Sol söylem içinde yer alan bu iddiaları dinsel motiflerle kullanıma sokan İslâmcı ideoloji, sisteme getirilen köklü iktisadî eleştirileri her zaman ön plâna çıkarmamaktadır. Örneğin, sistemi radikal biçimde eleştiren ve Batı tekniğini de eleştiriye tâbi tutan ender kişilerden olan *Nurettin Topçu*, gerekli görüldüğünde atıf yapılan kişidir. Marksist eğilimli tahliller yapan *İsmet Özel* ve *Topçu* gibi kişiler, İslâmî hareket içinde hiçbir zaman aslî yer edinmemiştir. Söylemsel düzeyde yararlanılmış ancak politik pratikte yok sayılmışlardır.

Sonuç

Osmanlı-Türk modernleşmesi XIX. Yüzyılda kurumsal düzeyde hayli ilerleme kaydetmiş, yeni Türkiye bu miras üzerine kurulmuştur. Ancak bu mirasın birbiriyle çatışan iki düşünsel vektörü vardır. Bunlar, en geniş manasıyla Osmanlı-Türk toplumunun modernleştirme amacı güden *Batıcılık* ile yine en geniş manasıyla yaşadığı ülkede egemen siyasal güç olmayı sürdürmeyi amaçlayan *Bağımsızlıkçılık* olarak tarif edilebilir. Bu iki anlayış aslında doğrudan herhangi bir siyasal akıma tekabül etmez. Bir anlamda, Osmanlı-Türk modernleşmesinin düşünsel düzeydeki en önemli mirası olarak, çeşitli siyasal akımlara belli ölçülerde sirayet etmiştir. Başka bir anlatımla, saf Batıcı veya saf Bağımsızlıkçı bir pozisyon kolay kolay alın(a)maz. Yukarıda anlatılanlar ışığında, bunlardan birine aşırı eğilim göstermek, o siyasal akımın radikalizmini göstermektedir.

Bu iki vektörün oluşum süreci, modern Batı dünyası ile eklemlenmeye çalışan Osmanlı-Türk toplumunun XIX. Yüzyıldaki tarihinde şekillenmiştir. *İ. Ortaylı*’nın Türkiye tarihinin “en uzun yüzyılı” olarak nitelediği bu dönem, Osmanlı devletinin içerisinde yaşadığı dönüşüm ile ulusal ve uluslararası düzeyde kendini var etme çabasının kesişimine denk gelir. Öyle ki, modern bir ulus-devlet olma yoluna girmek isteyen İmparatorluk; iktisadî, siyasal ve kültürel bir dönüşümü yaşarken aynı zamanda, Batı ülkelerinin yarı-sömürgesi hâline gelmekten kurtulamaz. Bir anlamda, Batıcılık ve Bağımsızlıkçılık birbirini besleyen bir dinamiğe sahiptir. Modern bir devlet olabilmek için iktisadî ve siyasal bağımsızlığını elde etmesi gereken ülkenin, aynı zamanda bunu yapabilmek için modernizasyonu gerekmektedir. Aslında bu sadece Osmanlı-Türk modernleşmesinin özgün bir yanı değildir. Batı-dışı çeşitli toplumlarda, buna benzer ikilikler oluşabilmektedir. Bu çalışmadaki amaç da, bu ikiliğin çağdaş Türk siyasal hayatına yansıma şekillerini gösterebilmektir. Çalışmanın temel tezlerinden bir tanesi olan, Batıcılık şemsiyesi altında toplanacak düşüncelerin, meşrebine göre mebzul miktarda Bağımsızlıkçı bir yan taşıdığıdır. Bunun tersi de geçerlidir.

98 *Milliyet*, 26 Eylül 1969.

99 Toprak, s. 250. Bu modele 1980 sonrası *korporatist* unsurlar da katılarak “âdil düzen” söylemi ortaya çıkacaktır. Ruşen Çakır, *Ayet ve Slogan Türkiye’de İslami Oluşumlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s. 251.

Bağımsızlıkçılık, yerlilik olarak da isimlendirilebilirse de, hem uluslararası ilişkilerin niteliğine hem de özellikle iktisadî alan yaptığı vurgu nedeniyle, Bağımsızlıkçılık terimi daha kapsayıcı olmaktadır.

Cumhuriyet Devrimi, bu ikiliği yeni bir boyuta taşımıştır. Cumhuriyetle birlikte, özlenen bağımsız ulus-devlet kurulmuş, bir anlamda Batıcılık ile Bağımsızlıkçılık aynı potada erimiştir. Ancak bu durum çok uzun sürmemiş, tek-parti döneminde dahi çeşitli fikirler veya siyasal tavırlar içinde bu iki vektörün çatışması söz konusu olmuştur. Çok partili yaşama geçile birlikte, haliyle, bu ikilik daha çok su yüzüne çıkmıştır. Ancak çalışmanın bir diğer tezi de, günümüz siyasal yaşamını belirleyen ideolojik pozisyonların 1960-80 döneminde oluştuğudur. Her ne kadar, çok partili yaşama geçeli 15 yıl olsa da, bu her düşünceye açık bir siyasal ortam doğurmamıştır. Böyle bir ortam 1960 sonrası oluşmuştur. Hemen her siyasal akım örgütlenmiş ve çeşitli düzeylerde görünür olmuştur. Dönemi tarif etmek için kullanılan sağ-sol çatışması veya ikiliği, aslında yüzeydeki bir saflaşmayı gösterir. Oysa ideolojik derinliklere inildiğinde, birbirinden ayırmış gibi duran siyasal pozisyonların Batıcılık-Bağımsızlıkçılık açısından değerlendirilmesi yapıldığında, aralarındaki mesafenin kısaldığı görülebilir. Tersine birbirine yakın duran ideolojik pozisyonların, Batıcılık-Bağımsızlıkçılık açısından değerlendirilmesi yapıldığında, aralarındaki mesafenin zannedilenden fazla olduğu fark edilecektir.

Türk siyasal yaşamında Kemalist, muhafazakâr, sosyalist, İslâmci, Türkçü gibi akımların; bu akımlarla ilişkilendirilebilecek modernist, geleneksel, devrimci, dinci, şoven gibi sıfatların içine giren görüşlerin tümünü birden kesen ve aynı zamanda kendi aralarında çatışan iki vektör vardır. Bunlar, ideolojideki ağırlıklarına göre siyasal düşüncüyü diğerinin aleyhine bükerek. Örneğin, saf bir Batıcılık olarak okunan Mavi Anadoluculuk dahi Avrupa'yı çeşitli açılardan sorgularken Bağımsızlıkçılık düşüncesini içe kapanmaya kadar götürebilen Yön hareketi içinde Batı'nın aydınlanma düşüncesini taşır. Az önce belirtildiği gibi bu düşüncelere rengini veren unsur, hangisinin diğerinin aleyhine mevzi kazandığıdır. Bağımsızlıkçılığa yapılan vurgu, Batı'yı ve Batıcılığı hedef tahtasına koymakta, Batıcılığa yapılan vurgu ise geleneksel olanı dışlamaktadır. Bir anlamda bu iki vektör, söylemsel düzeyde birbirlerini yok etmeye çalışmaktadır.

Günümüz dünyası, bu *vektörel* pozisyonlar yerine *ilişkisel* pozisyonlara göre şekillenmektedir. 1980 sonrası dünya, küreselleşmenin de etkisiyle, ideolojik açıdan 1980 öncesinin kalıplarını hercümerç etmiştir. Ancak siyasal konular o kadar çabuk terk edilememektedir. Bu ikili yapı hâlâ günümüz siyasetini retorik düzeyde belirlemektedir. Ancak yaşam hiç de bu retoriğe uygun devam etmemektedir.

Kaynakça

Hürriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

"Biz Ne İstiyoruz?" (1956), *Forum*, N.60.

"Devrimler ve Demokrasi Meselemiz" (1956), *Forum*, N.59.

"Forum Davası" (1954), *Forum*, No.1.

"Kurtuluş Yolları" (1956), *Forum*, N.44.

"Tek Yol Hürriyettir" (1956), *Forum*, N.57.

A. Afetinan (1989), İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Türkiye’de Batıcılık-Bağımsızlıkçılık Karşıtlığının 1960-1980 Döneminde Yeniden
Üretilmesi

- Ağaoğulları, Mehmet Ali (1998), “Aşırı Milliyetçi Sağ”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, (Der. I. C. Schick ve E. A. Tonak), İstanbul: Belge Yayınları.
- Ahmad, Feroz (1999), *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, (Çev. Y. Alogan), İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akdevilioğlu, Atay ve Kürkçüoğlu, Ömer (2002), “Orta Doğu’yla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Cilt 1*, (Der. Baskın Oran), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir (tarihsiz), *20. yüzyıl Siyasî Tarihi Cilt: 1-2*, İstanbul: Alkim Yayınevi.
- Ataç, Nurullah (1954), *Ararken*, İstanbul.
- Atatürk, Mustafa Kemal (2003), “Fransız Muhabiri Pernot’ya Demeç, 29.10.1923”, *İletişim Toplum Kültür*, S.4.
- Atatürk, Kemal (1989), *Nutuk*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Atılgan, Gökhan (2007), “Anti-Emperyalizm ve Bağımsızlıkçılık (1920-1971)”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Cilt: 8*, (Der. M. Gültekingil), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Avcıoğlu, Doğan (1980), *Anglosaksonlar Açısından Türkiye’de Parlamentoculuk*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Aybar, Mehmet Ali (1968), *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm*, İstanbul: Gerçek Yayınevi
- Aybars, Ergün (2006), *Atatürkçülük ve Modernleşme*, İzmir: Zeus Kitabevi.
- Başgil, Ali Fuat (1966), *Demokrasi Yolunda*, İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Başgil, Ali Fuat *Din ve Laiklik*, İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Belge, Murat (2006), “Mavi Anadolu Tezi ve Halikarnas Balıkçısı”, *Birikim*, S.210.
- Belli, Mihri (1970), *Yazılar*, İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Beri, Hamit Emrah (2005), “Kemalist-Liberal Sentez Çabası: Forum Dergisi”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Cilt: 7*, (Der. M. Yılmaz), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berkes, Niyazi (2002), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bora, Tanıl (1998), *Türk Sağının Üç Hâli*, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Çağlar, Bakır (1984), “Vakur Versa’ın Batıda Egemenlik Kavramının Gelişimi Konulu Tebliğ Üzerine Yorum”, *I. Millî Egemenlik Sempozyumu*, Ankara: TBMM Yayınları.
- Çakır, Ruşen (2002), *Ayet ve Slogan Türkiye’de İslami Oluşumlar*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Çiğdem, Ahmet (2001), *Taşra Epiği ‘Türk’ İdeolojileri ve İslâmcılık*, İstanbul: Belge Yayınları.
- Demirel, Tanel (2004), *Adalet Partisi İdeoloji ve Politika*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ecevit, Bülent (1966), *Ortanın Solu*, Ankara: Kim Yayınları.
- Ecevit, Bülent (1973), *Bu Düzen Değişmelidir*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Ecevit, Bülent (tarihsiz), *Türkiye 1965-1975 CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit’in 1976 Bütçesi Üzerinde Millet Meclisinde Yaptığı Konuşma*, Ankara: Ajans Türk Matbaası.
- Emre Kongar (1998), *21. Yüzyılda Türkiye*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erözen, Ozan (1997), *Ulus-Devlet*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Eyuboğlu, Sabahattin (1993), *Pir Sultan Abdal*, İstanbul: Cem Yayınları.
- Eyuboğlu, Sabahattin (1994), *Mavi ve Kara*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Fırat, Melek, “Yunanistan’la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Cilt 1*, (Der. Baskın Oran), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökcalp, Ziya (2006), *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Elips Kitapları.
- Göle, Nilüfer (2004), *Mühendisler ve İdeoloji*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Günay, Ertuğrul (2007), “Özgür İnsan Dergisi”, *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce Cilt: 8*, (Der. M. Gültekingil), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Günyol, Vedat (1982), *Daldan Dala*, İstanbul: Adam Yayınları.

- Habermas, Jürgen (1990), "Modernlik: Tamamlanmam Bir Proje", (Çev. G. Naliş), *Postmodernizm*, (Der. N. Zeka), İstanbul: Kıyı Yayıncılık.
- Huntington, Samuel P. ve Dominguez, Jorge I. (1985), *Siyasi Gelişme*, (Çev. E. Özbudun), Ankara: Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Jeanniere, Abel (1993), "Modernite Nedir?", (Çev. N. Küçük), *Modernite Versus Postmodernite*, (Der. M. Küçük), Ankara: Vadi Yayınları.
- Kalaycıoğlu, Ersin ve Sarıbay, Ali Yaşar (2000), "Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve Politik Değişme", *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kamrava, Mehran (1999), *Politics & Society in the Developing World*, Floransa: Routledge.
- Kansu, Ceyhun Atuf (1955), "Atatürk ve Demokrasi", *Varlık*, N.400.
- Kansu, Ceyhun Atuf (1954), "Avrupa Uygarlığı ve Gelenekler", *Varlık*, N.410.
- Karpat, Kemal H. (1996), *Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, İstanbul: AFA Yayınları.
- Kılıçbay, Mehmet Ali (2000), *Doğu'nun Devleti Batı'nın Cumhuriyeti*, Ankara: İmge Yayınları.
- Kıvılcımlı, Hikmet (2007), *Kuvayimilliyeciliğimiz ve II. Kuvayimilliyeciliğimiz*, İstanbul: Sosyal İnsan Yayınları.
- Komsuoğlu, Aşegül (2008), *Siyasal Yaşamda Bir Lider Süleyman Demirel*, İstanbul: Bengi Yayınları.
- Köker, Levent (2000), *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Şerif (2000), "Tanzimattan Sonra Arışı Batılılaşma", *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, (Der. E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay), İstanbul: Alfa Yayınları.
- Milletvekili Genel Seçimleri 1923–2011* (2012), Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- Moore, Barrington (2003), *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*, (Çev. İ. Tekeli-A. Şenel), Ankara: İmge Kitabevi.
- Nabi, Yaşar (1951) "Geriliğe Karşı", *Varlık*, N.367.
- Ortaylı İlber (2019), "Tanzimat Adamı ve Tanzimat Toplumunu", *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, (Der. Halil İnalçık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Özdemir, Hikmet (2005), "Siyasal Tarih (1960-1980)", *Çağdaş Türkiye Cilt: 4*, (Yay. Yön. S. Akşin), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özek, Çetin (1960), "Devrimlerde Batıya Yöneliş", *Hürriyet*.
- Özek, Özek (1960), "Devrim İçin Laiklik", *Hürriyet*.
- Özersay, Kudret (2002), "Montreux Boğazlar Sözleşmesi", *Türk Dış Politikası Cilt 1*, (Der. Baskın Oran), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sadoğlu, Hüseyin (2003), *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sadoğlu, Hüseyin (2005), "Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti", *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt: 7*, (Der. Murat Yılmaz), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıbay, Ali Yaşar (1998), *Siyasal Sosyoloji*, İstanbul: Der Yayınları.
- Sarıca, Murat (1996), *Siyasî Düşünce Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Schroeder, Ralph (1996), *Max Weber ve Kültür Sosyolojisi*, (Çev. M. Küçük), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Sencer, Muzaffer (1999), *Osmanlı Toplum Yapısı*, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Sevil, Muharrem (1999), *Türkiye'de Modernleşme ve Modernleştiriciler*, Ankara: Vadi Yayınları.

Türkiye’de Batıcılık-Bağımsızlıkçılık Karşıtlığının 1960-1980 Döneminde Yeniden
Üretilmesi

- Sezgin, Ömür (1984), *Türk Kurtuluş Savaşı ve Siyasal Rejim Sorunu*, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Tanyol, Cahit (1953), “Batı-Doğu Dramı”, *Varlık*, N.396.
- Toprak, Binnaz (1998), “Dinci Sağ”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, (Der. I. C. Schick ve E. A. Tonak), İstanbul: Belge Yayınları.
- Torun, Elvan (2004), “Yücel Dergisi ve Dergi Etrafında Gelişen Edebi Faaliyetler”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Touraine, Alain (2002), *Modernliğin Eleştirisi*, (Çev. H. Tufan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Toynbee, Arnold J. (1971), *Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, (Çev: K. Yargıcı), İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Tunaya, Tarık Zafer (2004), *Türk Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Wallerstein, Immanuel (1994), “Hangi Modernliğin Sonu”, (Çev. M. Özel), *Kayıtlar Dergisi*, S. 41-42, Mart-Nisan.
- Weber, Max (1996), *Sosyoloji Yazıları*, (Çev. T. Parla), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yalçın, Aydın (1955), “Türkiye’de Demokrasi”, *Forum*, N.35.
- Yalman, Ahmet Emin (1958), *Berraklığa Doğru*, İstanbul: Hür Fikirleri Yayıma Cemiyeti Neşriyatı.
- Yalman, Ahmet Emin (1997), *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, İstanbul: Pera Turizm Yayınları.
- Zileli, Gün (2002), *Havariler (1972 - 1983)*, İstanbul: İletişim Yayınları.